PRIETENUL MEU

MIRON ŞOAREC

Miron Şoarec PRIETENUL MEU

Dinu Lipatt

MIRON ŞOAREC

PRIETENUL MEU

Dinu LIPATTI

EDITURA MUZICALĂ
• Bucureşti 198

1în loc de prefaţă

După o grea suferinţa care a durat şapte ani, după clipe de speranţă alternate cu momente de deznădejde, la 2 decembrie 1950, Dinu Li pat ti s-a stins în floarea vîrstei — avea 33 de ani — îndoliind arta românească, pe cei apropiaţi ţi pe toţi cei care au avut fericirea să-l asculte. Alături de George Enescu, el a fost acela care a contribuit cel mai mult la afirmarea muzicii noastre în toată lumea. Mă simt copleşit de emoţie şi-mi este greu, nespus de greu, să aştern pe hîrtie gînduri, fapte, multe şi duioase amintiri despre acest minunat om şi artist.

Ca unul ce-a avut fericirea să trăiască în intimitatea lui, scriu aceste rînduri pentru a dezvălui personalitatea, caracterul şi năzu-inţele unui ales între cei aleşi, rînduri care vor putea contribui la imaginea pe care şi-o vor forma despre Dinu acei ce n-au avut fericirea de a-l cunoaşte sau a-l asculta în sala de concert. Şi în primul rînd, pentru generaţiile tinere care ştiu prea puţin despre el.

Dacă pianistul interpret şi-a puiuţ afirma voloarea printre stelele cele mai străluci- toare, compozitorul însă a suferit, pe de o parte prin timpul lung de studiu necesar instrumentistului şi apoi prin anii de suferinţă în care nu s-a putut dărui plenar compoziţiei. Chiar despre pianist însă cunoştinţele asupra lui sînt incomplete din cauză că discurile care le-a imprimat s-au difuzat în- tr-un număr limitat şi că ultimele imprimări care s-au făcut în condiţii superioare — prin sistemul microsillon — nu au fost achiziţionate. Se pierde astfel posibilitatea de a se asculta, la fidelitate maximă, ceea ce el ne-a dăruit cu generozitate.

Se cuvine să subliniem că una din trăsăturile de bază ale acestui mare muzician a fost modestia. Departe de a aborda ifosele unei vedete, Dinu era de-o modestie sinceră deşi succesele mari l-au însoţit de la primii paşi în muzică. Modestia nu l-a părăsit niciodată deşi era conştient de valoarea in- terpretărilor lui, atît pe plan muzical cît şi pe cel tehnic, instrumental. Era de o maximă exigenţă cu sine însuşi, pedant pînă la cel mai mic amănunt şi adeseori nemulţumit de ceea ce realiza.

Pînă unde mergea perfecţionarea tehnică a interpretărilor lui? Este elocventă afirma- maţia lui Walter Legge — reprezentantul casei de discuri „Columbia": „Este cel mai «curat» pianist pe care l-am imprimat

Contrar imaginii pe care şi-o făuresc cei neiniţiaţi despre un artist, imagine falsă de altfel, Dinu era un om ordonat, cu un program de lucru riguros şi respectat cu sfinţenie. Puteai să ştii cu precizie care îi era îndeletnicirea în orice orei a unei săptămîni.
îi plăcea, în adolescenţă, ca în orele libere să „meştereasc㓠la aparatul de radio; o făcea cu plăcere şi destul de reuşit.
Jovial, îndatoritor şi extrem de politicos, plin de umor — un umor acid, fin, inteligent care l-a însoţit mereu, — Dinu te învăluia cu bunătatea lui fără margini. Avea totdeauna o replică spontană, perfect plasată.
Aprecierile elogioase ale unui număr impresionant de personalităţi muzicale internaţionale, mă scutesc de a mai stărui în această privinţă asupra valorii lui.
Socot că-mi îndeplinesc o datorie faţă de memoria lui Dinu Lipatti scriind aceste rinduri. Nu este vorba de un studiu muzical ci de o carte cu amintiri despre un mare OM.

Cu înţelegerea pe care o solicit cititorului voi începe să deapăn ce-am

trăit în preajma lui, cu dorinţa de a da la lumină lucruri inedite din adolescenţa şi prima tinereţe a lui Dinu Lipatti. Căci, după plecarea lui în Elveţia, contactele noastre s-au întrerupt din cauza împrejurărilor nefaste provocate de anii grei ai războiului

.Cum l-am cunoscut pe Dinu Lipatti

Luna iunie, anul 1930. Un început de vară frumos, după o perioadă de ploi în care Bistriţa se supărase inundînd cîteva străzi din oraş. Dar n-a fost o tragedie. Totul trecuse şi-acum, proaspăt absolvent al liceului „Petru Rareş" din Piatra Neamţ, mă pregăteam pentru examenul de bacalaureat. Socoteam acest examen ca un obstacol foarte greu de trecut.

Cu toată această grijă faţă de „hopul" pe care trebuia să-l trec, seara ascultam muzică la cele cîteva posturi de radio care existau pe atunci. Radio Bucureşti funcţiona abia de vre-o trei ani şi fiind la început de drum, avea programe mai sărace. Nu exista o orchestră proprie a radioului şi în aceste condiţii, concertele de fine de an şcolar ale Academiei de muzică — actualul conservator din Bucureşti — erau bine venite în programe.

într-o seară ascultam unul din concertele amintite. Participau cîţiva solişti, acompaniaţi de orchestra Academiei. Concertul se apropia de sfîrşit. Crainica a anunţat: „Urmează partea I din *Concertul în la minor pentru pian şi orchestră* de Grieg, Solist: Constantin Lipatti". De la început am fost captivat de o interpretare de zile mari. O revelaţie!

Săptămîni întregi, stăpînit de impresia acelei seri de neuitat, mi-l închipuiam pe Constantin Lipatti. îl credeam un tînăr în jur de 20 de ani, un pianist în pragul absolvirii Academiei de muzică. De

multe ori am discutat despre Lipatti cu profesoara mea de pian care mă pregătea pentru examenul de admitere la Academia de muzică, ce urma să-l dau în toamnă.
Aceeaşi impresie excelentă o avea şi maestra mea, Sidonia Hogaş, fiica renumitului scriitor Calistrat Hogaş. Şi ea ascultase concertul la radio. Amîndoi vorbeam adesea despre excelentul pianist. Domnişoara Hogaş era sigură — ca şi mine de altfel — că era vorba de un adolescent care avea mulţi ani de studiu pianistic.
Şi a venit toamna cu emoţiile admiterii la Academia de muzică. Din cei 120 de candidaţi, mi-am văzut numele între cei 20 admişi. Eram bucuros şi-am început cu elan studiile la Academia de muzică. Pe vremea aceea studiile la clasele instrumentale erau eşalonate pe 7 ani. în februarie următor, cei ce fuseseră admişi dădeau un examen de selecţie şi după nivelul cunoştinţelor la care se ridicau, erau repartizaţi în anul respectiv. Am fost foarte fericit căci am fost admis în anul IV.
Prin luna iunie a anului 1931, au început producţiile de sfîrşit de an ale studenţilor. Concertul soliştilor acompaniaţi de orchestră a avut loc la „Teatrul Liric", sediul operei din Bucureşti, martor a multor evenimente muzicale ale capitalei. Situată în piaţa Valter Mărăcineanu, în vecinătatea parcului Cişmigiu, această clădire a fost distrusă de cutremurul din noiembrie 1940.
Eram curios să-l ascult din nou pe Constantin Lipatti în partea a II-a şi finalul aceluiaşi *Concert*

de Grieg. El era elevul clasei de pian condusă de Florica Musicescu iar eu, al clasei prof. Aurelia Cionca-Pipoş. Din cauză că eram la profesoare diferite n-am avut ocazia să ne cunoaştem. Nu mică mi-a fost surpriza cînd pe scenă a apărut un copil îmbrăcat într-un costum alb cu guler de marinar şi cu pantaloni scurţi. Ce contrast între bănuielile mele care se aşteptau la apariţia unui adolescent şi realitatea care-mi înfăţişa un copil! Valoarea acestui pianist o cunoşteam şi n-am fost surprins să ascult o interpretare excepţională. Un tunet de aplauze şi ovaţii l-au acoperit la sfîrşitul concertului.

Atunci m-am hotărît să-l cunosc. Şi ocazia n-a întîrziat să se ivească. La cîteva zile după concert eram la Academia de muzică în holul de la intrare, în vechea clădire modestă care dăinuieşte şi astăzi, în strada Ştirbei Vodă. Pe scările din holul clădirii, Dinu se căznea cu un revolver din acelea care se întrebuinţează la starturile din cursele sportive.

— Văd că nu reuşeşti să-l încarci. Te rog sa-mi permiţi să te aju't.

Politicos cum era s-a prezentat şi mi-a mulţumit. Şi din primul moment între noi s-a stabilit un contact trainic. Am vorbit de-ale noastre, ale învăţăceilor în muzică şi m-a invitat să-l vizitez. La ora şi ziua fixată m-am. dus cu plăcere în casa cochetă din bulevardul L. Catargi nr. 12 (astăzi Ana Ipătescu), clădire pe care o văd „Casa memorială Dinu Lipatti". Dinu mă aştepta pe banca din curte. Am mers înăuntru. în salon era o mică estradă cu un pian. Nu s-a lăsat rugat şi

mi-a cîntat la cererea mea, finalul din *Sonata în şi minor* de Chopin, piesa de rezistenţă pe care urma să o cînte peste cîteva zile la examenul de sfîrşit de an. Tehnica desăvîrşită, acurateţea şi elanul romantic m-au copleşit. Mi-a plăcut şi mai mult decît ceea ce auzisem pînă atunci în interpretarea lui, adică *Concertul* de Grieg. Am discutat despre felul în care studia şi despre lecţiile cu profesoara lui. Mi-a promis că-i va cere domnişoarei Musicescu permisiunea de a asista la o lecţie. Şi peste cîteva zile m-am prezentat la lecţia de pian. Excelenta profesoară era extrem de exigentă şi nu-i scăpa nici cel mai mic detaliu care nu era perfect pus la punct. Lucrul cu Florica Musicescu era foarte greu, ceea ce nu-i o noutate pentru pianiştii care i-au fost elevi. Trebuia să ai o stăpînire de sine nemărginită pentru a rezista la reproşurile pe care ţi le făcea, nu o dată, pe un ton drastic. Lecţia care asistam, a început cu nişte exerciţii tehnice. După acestea a început „disecarea" primei părţi a *Concertului în Mi bemol major* de Beethoven. Dinu cînta frumos, cu măreţia cuvenită, curat şi muzical. Dom,nişoara Musicescu era nemulţumită. Nu-i plăceau o serie de „mărunţişuri" tehnice şi-i cerea elevului ei să repete mereu anumite pasaje care, oricărui altul i s-ar fi părut că sînt executate fără reproş. La un moment dat profesoara a exclamat: „N-ai să ajungi nimic! Cînţi ca un măturător de stradă!" Eu stăteam mic într-un colţ, surprins de felul în care se manifesta profesoara.

Dinu, supus şi stăruitor, repeta mereu şi se căznea să-i fie pe plac maestrei. După aproape două ore, lecţia s-a terminat şi am rămas noi doi. Eram convins că manifestarea încărcată de nervi pe care a avut-o Florioa Musicescu l-a demoralizat pe Dinu. Şi, desigur, am căutat să-l îmbărbătez.
Calm, zîmbind, el mi-a răspus: „Astăzi Coana Florica a avut o zi proastă. Dar nu mă impresionează. Să vezi că, lecţia viitoare, mă va lăuda şi — mai ştii? — poate îmi va aduce bomboane".
în adevăr, lecţia următoare, a adus un şir de laude lui Dinu care a cîntat tot aşa de frumos ca şi cu vreo cîteva zile înainte.
Această calitate, de a nu-şi pierde calmul şi încrederea în sine, precum şi convingerea că cele cerute de maestra lui erau în folosul pianistului, l-a ajutat în toată cariera lui. Nici laudele pline de adjectivele cele mai măgulitoare nu-l făceau să-şi piardă firea.

De multe ori, după cîte un concert care electrizase sala, îşi analiza lucid calităţile şi mai ales îşi manifesta

nemulţumirea faţă de unele pasaje care nu l-au satisfăcut. Uneori exagera presupusele lui defecte

.Aşa s-a întîmplat într-o seară cînd a interpretat propriul lui *Concertino în stil clasic (Suita în stil clasic* în perioada de gestaţie a operei) acompaniat de Orchestra Filarmonica din Bucureşti sub conducerea lui George Georgescu. Lucru extrem de rar, la un moment dat a avut un mic lapsus. Sala încă aplauda, cînd m-am dus sus în cabina artiştilor de la Ateneu să-l felicit. Dinu era extrem de deprimat şi îşi manifesta nemulţumirea. La un moment dat, George Georgescu a izbucnit: „Du-te pe podium şi spune publicului că eşti un incapabil! Pentru Dumnezeu, păstrează-ţi calmul. A fost un fleac pe care nu l-a observat nimeni. Aşa ceva i se poate întîmpla oricui". Această intervenţie l-a mai calmat pe Dinu, dar a plecat acasă nemulţumit. în anul 1932, Dinu şi-a încheiat strălucit studiile la Academia de muzică.

Am fost în apropierea lui la finisarea *Concertului în mi minor* de Chopin pe care urma să-l cînte la

sfîrşitul anului şcolar, acompaniat de orchestra şcolii. A fost un nou succes, încununat de aprecierile profesorilor şi a cronicarilor muzicali bucureşteni. Paralel cu acest concert pregătea cu migală *Concertul în Mi bemol major* de Liszt. în luna februarie a anului 1933, a apărut cu acest concert la Ateneu, acompaniat de Orchestra Filarmonica. A regretat mult că George Georgescu s-a îmbolnăvit cu puţine zile înaintea debutului său cu prima orchestră a ţării şi în aceste condiţii, conducerea muzicală a fost încredinţată unui alt dirijor.
Concertul acesta a însemnat consacrarea tînărului pianist. Cronicile tuturor ziarelor au fost pline de elogii şi toţi criticii muzicali consemnau cu entuziasm apariţia unui artist de valoare în care nădejdile de afirmare erau cu totul îndreptăţite.

Concursul de la Viena

1933 era şi începutul afirmării lui pe plan european.
între 26 mai şi 2 iunie urma să participe la „Concursul internaţional de pian de la Viena". Metodic, calm, cu exigenţa-i cunoscută a început pregătirea pentru concurs. Şi aşa cum era de aşteptat pentru noi cei ce îi cunoşteam valoarea, Dinu Lipatti a cîştigat premiul II. Acordarea premiului II tînărului pianist de 16 ani a provocat c dispută aprigă între membrii juriului. Premiul I a fost acordat unui pianist polonez, Ladislau Kohn, pentru simplul motiv că era cu zece ani mai mare decît Dinu. în aceste condiţii, cînd vîrsta a determinat cîştigătorul primului premiu, marele

pianist francez şi viitor profesor al pianistului Lipatti, Alfred Cortot, a părăsit indignat juriul afirmînd că s-^a făcut o nedreptate.

Pentru concurs Dinu şi-a ales — în deplină înţelegere cu maestra lui, Florica Musicescu — programul.

Ca piese de rezistenţă:

Toccata şi fuga în Do major **de Bach-Busoni;**

Sonata în şi minor **de Chopin;**

Concertul în Mi bemol major **de Liszt**

.Pregătirea s-a făcut după un plan minuţios şi respectat fără nici o abatere.
în acest răstimp Dinu nu şi-a neglijat „marea lui dragoste", compoziţia. Atunci a schiţat şi a început lucrul la *Sonatina pentru vioară şi pian*. A terminat-o în timpul vacanţei la Fundăţeanca, unde se odihnea vara.
în timpul concursului mi-a scris de cîteva ori şi redau din aceste scrisori:

Viena, 2 iunie 1933

„Dragă Miron?[1]
Deoarece n-am maşină de scris la dispoziţie[2] *dictez această scrisoare mamei, găsind că e mai uşor să stai într-un fotoliu să dictezi decît să-i tragi cu condeiul la birou. îmi închipui ca ai fost extrem de ocupat zilele acestea mai ales cu radio. Ai fost mulţumit de cum ai cîntat? Ce rău mi-a părut că n-am fost în Bucureşti să te aud. Tot în aceeaşi zi*

[1]Pluralul din corespondenţă se referă la soţii Şoarec. Pentru informaţii suplimentare privind corespondenţa cu Dinu Lipatti, să se vadă şi articolul ***Mărturii inedite despre Dinu***

în care te-ai produs tu am cîntat şi eu la examenul eliminatoriu. Era o înghesuială teribilă (20 de candidaţi pe zi). Eu am cîntat Adagio *şi primele măsuri din* Fuga[3] *apoi mi s-a cerut o bucăţică din partea I-a din* Sonata *de Chopin*[4]*. Am avut un pian oribil, un Bliithner de pe vremuri, totuşi am reuşit atît eu cît şi Cuca Fot'mo. Cu studiul m-am aranjat mai bine, merg la Fabrica „Bosendorfer" unde sînt şase camere cu şase piane noi. Acolo studiez regulat de vreo cinci zile.*
Acum să-ţi spun una bună; nu ştiu din ce fel de motive, concursul în loc să înceapă la 6 iunie, a început la 1 iunie. Eu cînd am cîntat la eliminatorii, am tras un bilet la sorţi şi mi-a ieşit Nr. 52. La concurs am fost repartizat tot cu aceleaşi numere, cu excepţia celor

Lipatti, de Miron Şoarec, apărut în „Studii de muzicologie, **vol**. XII", Bucureşti, Edit. muzicală, 1976, p. 183—212.

2 **Toată corespondenţa şi-o bătea la maşină.**

3 *Toccata şi Fuga în Do major de Bach-Busoni.*

căzuţi aşa încît rîndu- rile s-au strîns. Deci eu cum aveam Nr. 52 am rămas pentru concurs cu Nr. 24. Pînă la mine jumătate au căzut, vezi doar ce sever a fost eliminatoriul. Cum într-o zi se perindă 12 candidaţi, Nr.24 al subsemnatului a căzut ultimul din ziua a II-a a concursului. Mă întristam la ideea că s-ar putea să chit înaintea sosirii Drei Musicescu, dar am avut noroc căci Dra M. a venit ieri după amiază iar eu am cîntat azi dimineaţă în marea sală de la Conservatorul din Viena, în faţa marilor Maeştri. Am fost ultimul şi poate de aceea am cîntat cam enervat. N-am avut voie mai mult de 15 minute în care am executat Adagio *şi* Fuga *de Bach şi vreo treizeci de măsuri din* Sonata *de Cbo- pin. Dacă ai fi asistat la acest concurs ai fi rîs o săptămînă. Auzi D-tal Să te oprească în mijlocul bucăţii cînd ţi-e lumea mai dragă, să te sune cu clopoţelul ca la tribunal, să se certe între ei pe bucăţile Dtale, să te frece pînă nu mai poţi ca la urmă să-ţi dea un formidabil picior pe motiv că nu ştii să cînţi!*
Acest picior îl primeşti după 3 săptămîni în care timp ai avut grijă să-ţi mănînci toţi bănişorii în metropola muzicii.
Aceasta a fost soarta a aproape o sută de candidaţi.

4 *Sonata în şi minor.*

Mulţumim lui Dumnezeu, noi însă ne-am menţinut şi ne menţinem mereu şi tot aşa sperăm şi de aici înainte.
Azi am fost felicitat de Sauer[5], care în ciuda vîrstei lui înaintate şi-a adus aminte de mine că am venit odată la el, la Bucureşti.
După masă am fost la secretariat să iau rezultatul, zbor sau rămîn. Din fericire am rămas ur- mînd ca la 10 iunie să cînt la o altă selecţie, mai severă decît prima. Dacă reuşesc şi acolo, mai cînt la o altă selecţie şi mai severă unde desigur vor rămîne numai vreo patru candidaţi. Dacă şi la aceasta reuşesc apoi fii sigur că mă vei auzi la concertul de gală. Ce zici? Nu e tocmai uşor să cînţi la un asemenea concurs. Acum ce-o da Dumnezeu!
Deoarece concursul a început cu o săptămînă mai devreme se prea poate ca la 15 iunie să fiu în capitală. Ce zici ţi-ar plăcea aşa ceva? Aici e frumos şi mai răcoros, aşa cum îţi place ţie (n-ai mai avea nevoie de nici un duş).
Răspunde-mi cît de curînd la scrisoarea mea de acum cît şi la precedenta. Am vorbit cu Korsakov care mi-a promis că-mi va da

5 **Emil von Sauer, 1862—1942 pianist conccrtist, fost elev al lui Franz Liszt.**

concertul lui într-o ediţie excepţională pentru Miron Şoarec[6].
Cele mai afectuoase îmbrăţişări,
Dinu"
în următoarea carte poştală se ştia rezultatul concursului:
Viena, 13 iunie 1933
„Dragă Miron
Ieri am primit scrisoarea ta [...]
Eu am reuşit, am luat premiul II — Premiul I l-a luat un polonez de 26 ani, cu mare experienţă, cu multă siguranţă şi calm, Ladislau Kohn. Aş vrea să-ţi descriu pe larg toate peripeţiile mele, dar cred că n-am să pot aşa bine prin scris. Deci . . . sci aşteptăm pe 20 iunie.
Sînt perfect sănătos, îmi văd de lucru, şi mă prepar pentru concertul de gală care se transmite la radio. Păcat că această carte poştală îţi parvine după ce am cîntat deoarece concertul este... mîine 14 iunie! Voi cînta Toccata *de Bach în întregime şi poate un bis: Ravel. După acest concert pun pianul în cui pentru vreo lună.*
Cu «foto Barbu» cum stăm?

6 **E vorba de** *Concertul în de diez minor pentru pian* **de Rimski-Korsakov, cerut de subsemnatul. Cu umor, Dinu îl aduce în ediţie specială direct de la ... compozitori!**

Să le păstrezi la tine pînă vin eu[7].

Am vorbit cu Korsakov ieri la dejun, şi mi-a dat Concertul *în ediţia Belaieff.*
Te îmbrăţişez cu drag; pe ... 20 iunie
Dinu.
P.S. Am devenit o figură importantă aici. Toţi vor autograf şi poze."
Următoarea carte poştală e din 16 iunie:
Viena, 16 iunie 1933
„Dragă Miroane,
Cu toate că tu nu mi-ai scris pînă acum decît o scrisoare eu totuşi iau condeiul pentru a patra oară *spre a-ţi anunţa o veste nu tocmai plăcută şi anume: eu voi sosi în Capitală pe ziua de* 22 iunie.
Ce rău mi-ar părea dacă ai pleca mai devreme. N'ai putea oare să rămîi pînă în ziua de 23? Eu cum sosesc acasă, îţi dau un telefon şi vii imediat la mine, să mai stăm de vorbă, căci sper că avem multe de spus (mai ales eu) !!! Acum sunt liber, aşa de liber, încît nu-mi vine a crede că am scăpat aşa uşor. hx definitiv am cîntat numai de 5 ori, socotind şi Concertul de gală.
Acum cînd îţi scriu sînt în aşteptarea unui reporter care vrea un interviu!

? !).

7 **Nişte fotografii făcute de un prieten comun dr. Barbu Nestorescu. Cîteva sînt anexate la lucrarea de faţă.**

*Mă rog, am devenit un om important !! Astă seară e împărţirea premiilor şi tot în acelaşi moment ... un concert al lui Cortot. Nu-mi rămîne decît să mă tai în jumătate: una la concert,*V *ittjk jifmt. ' . (LIUL ci t m im mm. mw¿ud* Mfh, « ■ismy 'itJaJ., fJhui* -p <£ -ʳ W. fe: Î»
*f&fiuk mm : eu ty?' ¿fi,- M ^iM^ 'jtm/Â /dw,^ yrn, & U l, -.*fii, î^te
ii ââ«, uh *ijjjtv ii u imMi mâ. &m'.tm mk* «b *m*
/
*¡im mi ¿^'«¡*l
^ tk^d *m.-m m 4* **&** *m* **s*Ww*** *lm---*
A M- *« *rnlj mmjLS«, ** **-**

Originalul scrisorii de la Viena, din 16 iunie 1933 (fragment)

.alta la premii. Deocamdată complimente Dini Anghel iar ţie afectuoase îmbrăţişări.
Premiul II"

Ultima veste de la Viena:

Viena, 19 iunie 1933

„Dragă Miron,
Te felicit pentru execuţia lucrărilor moderne de la producţia de fine de an, rugîndu-te să mă ierţi că mi-a scăpat din vedere aceasta. Acum îmi dau seama ce era, de nu primeam nimic de la tine: examenul şi producţia. Acum cred că ai scăpat. Nu?
Eu din păcate voi sosi pe ziua de 22. îmi pare grozav de rău, mi-e frică de un singur lucru: că nu te voi mai prinde în capitală. Tare rău mi-ar părea!
Vineri a fost o şedinţă solemnă, s-au împărţit premiile iar eu, în loc să fiu acolo, eram la concertul lui Cortot.
Tocmai premiul II să facă aşa ceva?
Deocamdată aştept ziua de 22 şi te îmbrăţişez cu drag,
Dinu"

Paşi spre consacrare

P lin de entuziasm şi-a consacrat restul anului pregătirii unor viitoare concerte. Spre sfîrşitul anului i-a venit ideea unui concert de muzică de cameră aeasă la el unde, în afara familiei, erau invitaţi şi cîţiva prieteni comuni. Concertul s-a desfăşurat la două piane şi piano la patru mîini, avînd cinstea de a-i fi partener.
Iată programul acestui „concert de casă":
Händel: *Concerto grosso în sol minor (2 piane)*
Beethoven: *Sonata în re major* **(piano la 4 mîini)**

Lipatti: *Sonatina în mi minor* **(2 piane)**
Sonatina, cîntată la două piane, era un aranjament al *Sonatinei pentru vioară şi pian*. Păcat că această prelucra-re s-a pierdut. Deşi concepută pentru vioară şi pian, suna foarte frumos şi-n aranjamentul pentru două piane. Păstrez programul dactilografiat al acestui concert îa care era anunţat şi viitorul recital de plan ce urma să se ţină tot acasă la familia Lipatti, alcatuit din piesele pregătite pentru viitoarea apariţie în public a lui Dinu.
Printre cei prezenţi la acest concert se poate citi numele Taniei Celebidiache sora cunoscutului diri-

iSsSmîi Se««*» gM«s«a & sal ¡»tas'
1»
Ujuttti fcwatitw tr <
îj.

«unii es Î ,.t a, «^tf^i—
/«u
şî Iăstar»» Sa şi sa^sr > t'
W/A
I IbUuwy |
.: Mwr: &MK 8» teari* I» Si «te* *
'■ ® «iis t ji.au |ir«el»
ivJvi
.*>> _____‘

Programul concertului de cameră susţinut de Dinu Lipatti şi

Miron Şoarec în casa familiei Lipatti

.jor Sergiu Celebidache, o prietenă comună de-a noastră, pe atunci studentă la Institutul de educaţie fizică din Bucureşti.
1934 a început pentru Dinu sub semnul pregătirilor pentru perfecţionarea studiilor la Şcoala normală de muzică din Paris, sub conducerea lui Alfred Cortot. A lucrat cu stăruinţă, pentru a se prezenta la această vestită şcoală care avea un renumit corp profesoral.
Energica lui mamă, Ana Lipatti, făcuse deja toate cele necesare. Printre altele, cumpărase şi un mic apartament la Paris, în rue Saint Romain 9. Cei trei care plecau, Ana Lipatti, Dinu şi Valentin, fratele lui mai mic, urmau să înceapă o viaţă nouă.
în vederea continuării studiilor, Dinu renunţase la un număr impresionant de concerte, propuse în urma succesului de la Viena.
A urmat o perioadă de studiu asiduu la pian şi compoziţie. Cei doi mari maeştri ai lui, Florica Musicescu şi Mihail Jora i-au fost mai departe sfătuitorii pricepuţi ce aveau convingerea că tînă- rul lor discipol va deveni o stea strălucitoare în constelaţia muzicii mondiale. Seriozitatea şi autoexigenţă lui Dinu au fost, ca şi pînă acum, exemplare.

Era laureat al concursului pianiştilor de la Viena, obţinuse o menţiune la concursul de compoziţie „George Enescu", cu o *Sonatină pentru pian* (1933), premiul II La acelaşi concurs cu *Sonatina pentru vioară şi pian*

(1933) ţi lucra la *Suita simfonică „Şătrarii"* care urma să fie consacrarea
1 — Dinu Lipatti compozitorului cu premiul I la concursul „George Enescu" din 1934.
Am fost alături de el în această perioadă, şi am participat la înfiriparea *Suitei,* a cărei a III-a parte, *Chef cu lăutari,* era plină de vervă şi umor.

Cei doi prieteni: Dinu Lipatti şi Miron Şoarec.

într-o zi, după ce ascultasem *Cheful* în reducţie pentru pian, Dinu mi-a spus:

— A propos de *Chef cu lăutari*, ce-ai zice dacă am face un chef?

Am fost, natural, de acord şi trebuia să obţin aprobarea părinţilor lui Dinu. Deşi avea aproape 17 ani, treaba nu era uşoară deoarece nu se în- tîmplase pînă acum ca Dinu să lipsească într-o seară pînă ia miezul nopţii. Cum am stabilit, a doua zi m-am prezentat la familia Lipatti. Pe părinţii lui Dinu, Ana şi Theo- dor Lipatti, i-am găsit acasă. Dinu avusese grija „s-o şteargă" sub un motiv oarecare pentru a-mi putea dezvolta pledoaria. Din una în alta, am abordat ideea ca într-o seară să ne reunim, grupul nostru de prieteni, la un restaurant, pentru sărbătorirea unuia dintre noi, chipurile. S-a aprobat ca Dinu să participe, dar să fie acasă înainte de miezul nopţii, întovărăşit de mine. Şi-n seara hotă- rîtă l-am luat pe Dinu şi am plecat la „Niţă Stere" pe strada Uranus un fel de bodegă-cîr- ciumă, unde se puteau mînca nişte fripturi „specialitatea casei". Am avut şi muzică: doi lăutari bătrîni, o vioară şi-un ţambal. Violonistul, un moşneag şmecher, avea reputaţia că ştie să cînte orice. Ne-a amuzat grozav cînd Dinu l-a întrebat dacă ne poate cînta *Rapsodia spaniolă* de Ravel.

Desigur, o cînt aproape în fiecare seară, a răspuns lăutarul. I s-a cerut şi *Simfonia a. V-a* de Beethoven, iar moşul s-a executat la moment. Toate piesele pe care le ceream noi erau transformate pe dată într-o polkă sau un vals languros. Abilitatea cu care violonistul se descurca ne-.a înveselit pe toţi.Grupul nostru tineresc era compus din: Ecate- rina Fulga — actuala soţie a doctorului Barbu Nestorescu, Tania Celebidache, Rudy Eckert, Barbu Nestorescu, Râul Arnăutu, Dinu şi eu. Pentru Tania Celebidache, Dinu avea o simpatie deosebită.

Şi, din glumă în glumă, s-a încins un chef adevărat.

Cînd mi-am dat seama că trebuia să-l duc pe Dinu acasă, la ora fixată, era prea tîrziu. Trecuse de unu noaptea.

Cum să scot cămaşa?

Eram toţi studenţi, singurul care prezenta o garanţie era Rudy Eckert, tînăr avocat, puţin mai vîrstnic decît noi. L-am rugat deci pe Rudy să ne însoţească şi să ceară, împreună cu mine, scuzele de rigoare. Am luat un taxi şi-am plecat în bulevardul L. Catargi nr. 12, la familia Lipatti. Nu mică ne-a fost surpriza găsind casa luminată „a giorno". Ne^a întîmpinat Theodor Lipatti care ne-a făcut un mic reproş pentru că încălcasem promisiunea, depăşind ora de întoarcere. Dar pînă la urmă n-a fost decît o furtună într-un pahar cu apă, care nu ne-a împiedicat ca după cîte un concert să mai întîrziem la un restaurant, respectînd cu străşnicie ora îngăduită.

În anii aceia, în unele după amiezi, se puteau asculta discuri bune, uneori chiar rarităţi, la

Apostol Apostol, acasă, pe o străduţă în apropietre de Calea 13 Septembrie.

Apostol Apostol era ospătar la restaurantul „Continental" de pe Calea Victoriei. Un pasionat

·2a· meloman cu un gust extrem de rafinat. În casa lui modestă, cu zorele şi cu cişmeaua în curte, se puteau auzi imprimări cu cele mai faimoase nume de artişti şi orchestre celebre. Nu existau perfec- ţionatele pick-upuri şi nici discurile microsillon de astăzi. Aceste noutăţi urinau să apară peste cîţiva ani buni. La casa cu zorele era un gramofon — dulap, mare, marca „His Master's Voice" o raritate în acel timp.

Acolo veneau marii muzicieni ai capitalei ca: Florica Musicescu, Cella Delavrancea, Silvia Şer- bescu, dirijorii George Georgescu şi Ionel Perlea, Hautistul Vasile Jianu şi mulţi alţii. Prin Dinu am fost inclus şi eu în acest cerc al privilegiaţilor.

„Colecţia Apostol" era foarte bogată. De la piesele instrumentale interpretate de cei mai mari solişti ai vremii, muzică de cameră şi repertoriul simfonic, pînă la opere lirice integrale. E-au aproape toate operele lui Richard Wagner în distribuţiile de la festivalurile din Bayreuth.

Dintre marii muzicieni ai timpului, mulţi au călcat pragul casei Apostol ca să asculte mnzxă bună.

Prin Romulus Orchis, secretarul muzical al filarmonicii bucureştene, oare era bun prieten al multor maeştri, s-a făcut legătura între aceştia şi Apostol Apostol.

Piablo Casals, Jacques Thibaud, Alfred Cortot, Fritz Kreisler, Arthur Rubinstein şi mulţi alţii, de cîte ori concertau la Bucureşti, luau masa la restaurantul „Continental" unde-i servea Apostol. Acesta le cunoştea preferinţele gastronomice şi le alcătuia masă după gustul lor.Cînd am fost prima oară la Apostol, Dinu l-a rugat pe acesta să-mi spună cele întîmplate cu Pablo Casals în legătură cu *Suitele pentru violoncel solo* de Bach.

După ce Casals ascultase cîteva discuri, Apostol i-a pus *Suita a III-a pentru violoncel* de Bach interpretată chiar de Pablo Casals. Curios, Casals l-a întrebat pe Apostol cum şi-a procurat discul întrucît *Suitele* de Bach erau imprimate în ediţie restrînsă de 500 exemplare la casa „His Master's Voice", iar una dintre ele îi lipsea chiar lui, interpretul. Gazda i-a dezlegat enigma: le obţinuse de la ministrul plenipotenţiar al Olandei la Bucureşti, Van Horn, unul din frecvenţii vizitatori ai casei Apostol, care era abonat la casa „His Master's Voice". Fără nici o ezitare, a scos din discotecă *Suita* cu pricina şi i-a făcut-o cadou lui Casals.

O altă întîmplare cu Apostol, la care am fost martor, pune în lumină demnitatea acestuia şi respectul pentru om al lui Dinu.

Un recital de sonate i-a reunit pe violoncelistul italian Antonio Janigro şi pe Dinu Lipatti. întrucît îl acompaniasem de mai multe ori pe Janigro în recitale, am luat parte la repetiţiile acestui concert. într-o seară, după o repetiţie obositoare, Dinu ne-a invitat la „un grătar" la restaurantul „Continental". Conform tradiţiei am fost serviţi de nenea

Apostol. După friptură s-a cerut o sticlă de vin bun. Odată destupată sticla, Dinu l-a rugat pe Apostol să bea un pahar împreună cu noi. A fost refuzat categoric, cu toată politeţea.
— Aici, eu servesc. Nu sînt un client al restaurantului. Cum aş putea să-mi permit una ca asta?, a replicat Apostol. Dinu a fost puţin stîn- jenit dar a înţeles situaţia.
După cîteva zile cînd urma să ascultăm muzică la Apostol, Dinu m-a rugat să vin cu el ceva mai devreme de ora la care începea audiţia. A venit cu o sticlă de vin şi i-a cerut gazdei să aducă pahare. — Acum cred că nu ne împiedică nimeni să bem împreună un pahar de vin, a zis Dinu.
Şi-am ciocnit împreună în cinstea amfitrionului[8].
Timpul zbura şi se apropia plecarea la Paris. A sosit şi mult aşteptata zi.
O corespondenţă bogată mă informa de noua activitate a lui Dinu. Ne vedeam doar în vacanţele de vară, cînd cei trei Lipatti reveneau în ţară.
Redau în paginile următoare o parte din scrisorile primite de la Dinu, din momentul în care, ajuns în Franţa, s-a instalat pentru scurt timp la Samois, o localitate situată în apropiere de Fon- tainebleau.
De la Samois imediat după sosire:
„. . . în afară de casă şi masă mai avem: un teren de tenis pentru Baby[2], iar pentru mine... un pian. E o rablă onorabilă care totuşi mă poate servi luna de zile cît vom sta aici".

[8]Valentin Lipatti.

La Paris

Paris, 13 decembrie 1934

„Am început!

într-una din frumoasele zile de toamna, după ce în prealabil îmi pregătisem un program de concert, m-am dus la Ecole Normale (actualmente centrul meu de gravitaţie) spre a mă vedea Maestrul Cortot (. . .). M-a recunoscut imediat şi a fost extrem de amabil; (. . .) Din păcate omul acesta lipseşte mereu din Paris. De abia în iunie se stabileşte şi atunci mi-a spus că-mi va da cu plăcere lecţii. Văzînd cum stau lucrurile l-am întrebat următoarele: cu cine aşi putea lucra în lipsa lui? Mi-a răspuns că cea mai indicată ar fi Yvonne Lefebure, profesoară la Ecole Normale şi care după părerea sa este cea mai bună pedagogă de aici. A adăugat că dacă ar avea un copil nu l-ar povăţui mai bine.

Peste o săptămînă m-am prezentat la Dra Lefebure cu Toccata în de major *de Bach şi* Sonata în şi minor *de Chopin. I-a plăcut extrem de mult jocul meu şi a primit cu plăcere să lucreze cu mine de-acum înainte. Este o fină muziciană şi în plus o admirabilă interpretă.*

Nu-i trece nici cea mai mică greşală neobservată şi mă bucur că simte şi interpretează fru-

Cu compoziţia o duc iarăşi bine: sînt elevul Ud Paul Dukas.

Şi acum o parantează: toţi marii pedagogi nu sînt la conservator, după cum v-aţi putea închipui, ci la Ecole Normale. Cortot, Thibaud, Ca- sals, Dukas, Yvonne

Lefebure, Nadia Boulanger, toţi îşi ţin cursurile la această şcoală.
Să revenim la subiect. La prima lecţie, lui Dukas i-am cvntat Suita «Ştrarii». *l-a plăcut foarte mult şi a spus că în afară de unele lucruri la orchestraţie, e foarte bine lucrată.*
Totodată l-a felicitat pe D-nul Jora de felul frumos cum «m-a crescut»!
La a doua lecţie . . . sonatina. Aceasta i-a plăcut chiar mai mult decît suita zicînd că e o lucrare serioasă, plină de ritm şi foarte bine construită.
Acum lucrez o sonată de piano şi sper s-o min- tui pînă în februarie.
Apoi .... dar asta e secret! (...)
Din seria concertelor extraordinare pe care le-am ascultat voi cita pe cele mai interesante:

Serghei Prokofieff în concertul său pentru pian şi orchestră, Rubinstein într-un recital. Este incontestabil un mare pianist. L-am ascultat apoi pe Gieseking într-un recital. Are un colorit extraordinar şi scoate efecte atît de ireale încît poţi să juri că nu le scoate din pian.Ca dirijori am ascultat pe: Pierre Monteux, Albert Wolff, Alfred Cortot, Igor Strawinsky, Piero Coppola şi alţii.
Dacă însă e unul despre care trebuie să spunem că e «formidabil», acela este incontestabil Arturo Toscanini.
A dirijat două concerte şi să fi dat încă douăzeci, la toate m-aş fi dus!
Cu excepţia cîtorva mititei şi răutăcioşi muzicanţi care au încercat să-l înţepe, toată lumea prezentă la aceste concerte a fost aşa cum trebuia să fie: extaziată. Simfonia IX-a *a fost ceva divin! Dar preludiul la Parsifal! Dar* Simfonia a IV-a *de Brahms!*
Este cel mai mare dirijor dintre toţi pe care i-am ascultat pînă acum. (. . .)
Ieri am primit o telegramă de la tata în care mă anunţă că mi s-a acordat premiul I „George Enescu".
Sînt încîntat şi mulţumesc atît Maestrului cît şi întregii comisii
în legătură cu muzica scrisă în „atmosferă românească", Lipatti a avut multe discuţii cu Paul Dukas, adversar al elementelor naţionale în compoziţie. Părerea acestuia era că atmosfera naţională dă muzicii un sens regional care restrînge interesul universal, pe care ar trebui să-l aibă orice compoziţie.
Un fragment dintr-o scrisoare din 25 martie 1935:

Cu Paul Dukas lucrez regulat, li aduc la fiecare lecţie cîte ... o fugă!
A fost o vreme cînd nu compuneam nimic. Momente extrem de penibile.
Credeam că am pierdut cu desăvîrşire darul compoziţiei, ce la mine s-a manifestat în atît de mică măsură pînă acum."
Cită modestie! Şi mai departe:
„Acum mi-e frică să spun că «compun». Zic numai că lucrez o Fantezie pentru pian şi orchestră, *în atmosferă românească.*
Relativ la «atmosfera românească», am mereu discuţii cu Dukas. El zice că o asemenea muzică nu poate deveni niciodată universală ci este pur şi simplu o muzică regională. Eu din contra, îi spun că dacă autorul se mărgineşte să introducă în lucrarea sa numai o „atmosferă" oarecare, poate fi înţeleasă tot atît de bine de Ravel ca şi de Richard Strauss spre exemplu.
Bref, acum compun ceva cu «atmosfere»."
În aceeaşi scrisoare pomeneşte despre studiul pianistic:
„Cu pianul o duc destul de bine. Tot cu Yvonne Lefebure lucrez. Pe Cortot tot n-am putut pune mîna deoarece e mereu plecat, iar cînd vine e imposibil de prins. Aştept luna iunie cu răbdare. Dacă nici atunci însă nu voi putea lucra cu el, e grav: iese scandal!" — încheie Dinu cu umor.
Mai departe se referă la viaţa artistică a Parisului din acele timpuri:
„Pe la operă merg rar deoarece nu prea avem programe. Am văzut mai demult opera lui Paul

Dukas Ariane et Barbe-Bleue *care e foarte reuşită.*
Cînd te gindeşti că a fost compusă acum 30 de ani!
Aşteptăm cu nerăbdare Oedipul *lui Enescu. Se spune că va fi în sfîrşit montat în aprilie. în acest caz Maestrul trebuie să se întoarcă la Paris, lucru ce mă bucură foarte mult.*
Concerte nu prea mai sînt ca la început. L-am ascultat pe Edwin Fischer într-un recital Bach- Beethoven-Brahms. A cîntat formidabil! Am vorbit cu el şi ne-a invitat a doua zi la el. I-am cîntat Toccata *în de major de Bach,* Intermezii *de Brahms etc. ...*
1-a plăcut foarte mult jocul meu şi a spus că va fi încîntat să lucreze cu mine cînd mă voi duce la Berlin.
L-am cunoscut apoi pe Casadessus în Concertul sol major *de Beethoven. E foarte «pianist». (...)*
într-un răstimp de numai cîteva zile am ascultat Concertul în Si bemol de Brahms *executat de Wilhelm Kempff şi apoi de Bakhaus. Incontestabil cel din urmă e «patronul» acestei extraordinare simfonii pentru pian şi orchestră. Cu toate aceste nici Kempff nu e mai prejos ca muzician."*
în iunie 1935, Dinu Lipatti a cîntat pentru prima oară în public la Paris cu ocazia recitalului dat în sala de concerte de la Ecole Normale de musique. Atunci a intervenit moartea lui Paul Dukas, de care era foarte ataşat.
Redau scrisoarea primită după aceste eveni-

Duingt, 13 iulie 1935

„Iarăşi v-am promis de mult o lungă scrisoare şi iarăşi nu v-am scris. E inutil să vă mai cer scuze pentru acest prost şi vechi defect al meu în ce priveşte corespondenţa. E de necrezut ca într-un răstimp atît de mare să nu găseşti cinci minute pe zi pentru a scrie şi totuşi dacă a-ţi fi fost lîngă mine, m-aţi fi crezut. Am fost, iubiţilor, atît de hărţuit în ultimul timp încît spre a vă convinge ar fi suficient să vă dau citire numai la una din foile agendei mele.
Am să încep, cu riscul de a vă plictisi, a vă descrie o parte din întîmplări, mai mult sau mai puţin vechi.
Intîi recitalul ce l-am dat la Ecole Normale şi despre care bănuiesc că aţi aflat de la D-ra Musi- cescu. A fost bine. Programul îl puteţi vedea alături. întîmplarea însă a voit ca în ajunul acestui concert să avem cu toţii marea durere a pierderii lui Paul Dukas. Mult ne-a durut pe toţi această subită moarte şi mai cu seamă pe mine care eram foarte ataşat de el. Ce mare suflet, ce mare muzician! Enormă pierdere pentru toţi cei din jurul său. Eu am vrut să amîn recitalul dar mi s-a spus că n-ar fi nimerit. Deci nu l-am amînat. Dl Mangeot a spus înainte de a începe, cîteva cuvinte despre Dukas, iar eu am cîntat un coral de Bach în memoria lui.
Pianul foarte bun: un Pleyel. Sală adorabilă. Public simpatic. Critici puţini. Pînă acum eu cel puţin n-am văzut decît vreo trei articole. Pot să vă redau dacă vă interesează, pe cel apărut în «La revue musicale»:
«Nu-i la îndemîna oricărui artist să se impună imediat atenţiei admirative avînd cele mai se-

rioase calităţi muzicale, legate de daruri tehnice de primul ordin.

Acesta este cazul lui Dinu Lipatti, tînăr pianist român, care a fost ascultat pentru prima oară la Paris într-un program foarte bine compus. Foarte frumoasă interpretarea Toccatei în Do *de Bach-Busori. Fuga în special a fost condusă cu o luciditate, o măiestrie, un asemenea sens al progresiei polifonice şi al echilibrului arhitectural încît interpretul a atins grandoarea. După Bach, Brahms: poezia rafinată a celor patru intermezzi, atmosferă sensibilă şi încmtătoare. Farmec deosebit şi profund care emană mereu din simplicitate. În continuarea programului cîteva compoziţii ca* Noveletta a Il-a *de Schumann; de Cho- pin,* Scherzo al treilea *atît de dramatic şi în acelaşi caracter* Studiul în la minor, *s-ar fi acomodat mai bine într-un tempo mai puţin alert al unui ritm mai implacabil. Aceste mişcări prea mari par să nu fi fost dintr-o voinţă prestabilită, dar mai degrabă într-un abandon momentan în faţa unei virtuozităţi ale cărei calităţi încîntă.*

Lipatti posedă între altele atuul unei sonorităţi excepţionale care nu-i niciodată superficială, chiar în cea mai subtilă nuanţă, fără asprimi în forţă, dar de-o plenitudine constantă dozată cu o justeţe gînditǎ.Acest foarte tînăr şi deja mare pianist are în el toate posibilităţile unui viitor admirabil»"

„După recital au venit cursurile de interpretare ale lui Cortot. Am cîntat de trei ori în următoarele bucăţi: Noveletta *de Schutnann,* Nocturna (în de minor) *de Cbopin şi* Concertul în Mi bemol *de Liszt.*

Aceste cursuri, în număr de 10, au avut loc în sala de Concerte de la Ecole Normale şi de fiecare dată nu se mai găsea un bilet. Pe scenă două Ple- yel-uri. în faţă, o masă de unde Maestrul vorbea.

Alături două individe cu maşini de înregistrat aşa încît nici un cuvînt, nici o remarcă n-a scăpat. De asta mă bucur foarte mult deoarece toate cursurile se tipăresc şi le pot avea. Are să fie nostim să citesc fraze pe care le-am auzit şi pe care le ştiu şi cu ce ocazie au fost rostite.

Cortot, chiar dacă nu întotdeauna cîntă admirabil, vorbeşte însă splendid mereu. Poţi într-adevăr profita enorm dintr-o conferinţă a sa. Şi slavă Domnului că nu se lasă rugat! Nu scapă o ocazie să nu vorbească ceva.

Este de o cultură extraordinară şi de o inteligenţă sclipitoare.

Cortot a pretins la toţi executanţii o analiză a operelor prezentate şi în această direcţie a fost foarte exigent. Ca program impus am avut un repertoriu destul de mare: de la Couperin şi Bach pînă la Manuel de Falia,

trecînd prin: Haydn, Mozart, Beethoven, Schumann, Cbopin, Liszt, Brahms, Franck, Debussy, Ravel etc.
Afară de Preludiile şi Fugile *de Bach, toate ce-lelalte au fost executate (în parte) şi analizate (în întregime) de Cortot într-un chip magistral.* Concertul (în Si bemol) *de Brahms n-a fost grozav. On voit tout de suite que ce n'est pas son affaire!*
În schimb Davids-Biindler *şi* Papillons — *de Schumann şi numărul Chopin, au fost admirabile!*
Am terminat cursurile cu o impresie foarte frumoasă şi tot timpul cît acestea au durat, a planat atît în sală cît şi pe scenă, o atmosferă intimă şi naturală. De obicei la aceste cursuri nu se aplaudă; cu toate acestea, cînd am cîntat Liszt-ul s-a aplaudat. Aproape toată lumea din sală urmărea după partitură bucăţile executate.
Şi acum să vă spun ceva nostim care vă poate da o slabă idee de amabilitatea excesivă a Maestrului Cortot.
Primesc într-o dimineaţă o scrisoare de la Dl Mangeot în care-mi spune următoarele: «Domnul Cortot voind să vă dea mărturia valorii dumneavoastră de pianist, vă invită să faceţi parte din juriu pentru Diploma de interpretare. Veţi lua dejunul la şcoală şi după aceea Dl Cortot va asculta cu plăcere compoziţiile dumneavoastră».
Ei! ce spuneţi de asta? Am eu mutră de examinator în comisie?
M-am prezentat la orele 9 dimineaţa şi l-am găsit pe Maestru în cabinetul său. M-a primit cum nu se poate mai amabil. Tuturor din

comisie m-a prezentat aşa: «cîntă ca Horowitz şi va fi unul din cei mai mari pianişti de rmine».
Poftim! Bietul Horowitz s-ar fi supărat foc să audă aşa ceva!
Cortot ne-a dat explicaţii de felul în care trebuie să procedăm şi ne-a atras atenţia să fim foarte severi deoarece elevilor ce se prezentau în acea zi li se pretindea o tehnică de viitori virtuoşi. În ce mă priveşte, am fost foarte sever. Notele erau de la zero la 20, iar nota 6 era eliminatorie. Cea mai mare notă pe care am dat-o a fost 18; nu ştiu ceilalţi ce au crezut de cuviinţă să dea. Comisia era formată din cinci: Maestrul, un profesor de la Conservator, Directorul Şcolii Normale din Beyrut, un alt profesor şi eu.
Am examinat de la 9 dimineaţa pînă la 5,30 după amiază.
Cu mine Cortot s-a purtat cum nu se poate mai frumos. Am revenit în aceeaşi zi, seara la 9 şi cu acea ocazie m-a prezentat dirijorului Charles Miinch, căruia i-am cîntat «Şătrarii» şi i-au plăcut foarte mult. Tot Cortot m-a recomandat şi impresarului său Kiesgen şi cred că sînt pe mîini bune în această direcţie.
Pe Maestru l-am văzut ultima oară la al 10-lea curs (de interpretare) cînd s-a cîntat: Nuits dans Ies jardins d'Espagne *de de Falia,* Concertul în de minor *de Saint-Saens,* Variaţiuni *de Pierne şi cîte ceva de Ravel. Şi acum o parantează: bietul Ravel e grav bolnav. în urma unui accident de automobil, a resimţit un şoc atît de puternic încît şi-a pierdut minţile. Nu mai ştie nici cum îl cheamă, nu poate să scrie şi vorbeşte cu mare greutate. E*

de prisos cred să mai adaug că e în imposibilitate de a mai compune. Ce păcatI
Să revenim la Cortot. Mi-am luat rămas bun, i-am mulţumit pentru bunătatea sa fără margini şi. . . am şters-o".
Ca şi Enescu, ce se plîngea că vioara este „tiranul" care-l împiedică să compună atît cît ar fi dorit, Lipatti analizează cele două ipostaze ale unui muzician: virtuozul şi compozitorul.

Aix Ies Bains, 14 august 1935 *„în ce priveşte pianul, pînă la 1 iulie nu am proiecte bine definite şi aceasta numai din cauză că vreau să compun în linişte ... şi să compun mereu! Recunosc că e păcat să las tehnica să lîn- cezească, dar n-am ce să fac: profit de momentul cînd am o idee în cap. în definitiv să judecăm mai serios: virtuozitatea îţi dă destule bucurii dar pentru scurt timp. Lucrezi luni de zile programul unui recital de exemplu, cînţi în seara hotărîtă şi apoi după o săptămînă, două, iar nu mai eşti «în formă». Pe cît vreme cu compoziţia e altceva: ce lucrezi rămîne pentru totdeauna. Iar cît priveşte progresul în interpretare, în înţelegerea cît mai profundă a muzicii, asta poţi s-o realizezi şi fără să cînţi prea des. într-un cuvînt: acum sînt cu totul înclinat către compoziţiei".*

Sfârşitul stagiunii muzicale a fost încărcat pentru Dinu, participînd la mai multe concerte au apărut propuneri de turnee. Lipsa de timp pentru a putea compune în linişte se manifesta mereu. Voi reda fragmente din scrisorile lui din iunie şi apoi, reîntors în ţară, din var,a anului 1936:Ass^i-'i'it'uiit A tir > Eco!*-]Sio>rj«ate «If bknâhg&é

;K WAÏIM FESTiVAI. DE MUSIQUE

ROUMAINE

A1KXANXA'» li. . Ml". 1 il l»u ROBESCO

Afişul concertului de muzică românească dat de George Enescu, Dinu Lipatti şi Lola Bobescu, la „Association Amicale de l'Ecole Normale".Paris, 6 iunie 1936

„Vă scriu în fugă deoarece mă duc să repet Paradisul pierdut *de Markewitscb, pe care-l voi cînta cu Nadia Boulanger la două piane zilele acestea. Sînt actualmente foarte ocupat. Miercuri seara cînt* Sonata *de Enescu la ultimul concert „Triton". Va fi un festival Georges Enesco la care va lua parte şi autorul. Apoi la 12 şi 16 iunie, susnumitul* Paradis pierdut.

Am întrerupt aici cartea poştală. Acum vin de la Maestru[9], l-am cîntat Sonata *şi unele din compoziţiile ce-am lucrat în ultimul timp. A fost aşa de drăguţ! Vine şi D-sa[10] în ţară la sfîrşitul lui iunie. Apoi, în ianuarie, pleacă în America. Relativ la America, închipuiţi-vă că am primit zilele trecute o propunere de un turneu — minimum 12 recitale — în America de Sud, pentru luna iulie. Reţete admirabile. Ar fi fost un minunat mijloc de a mă face cunoscut dincolo de ocean. Şi totuşi am fost obligat să refuz propunerea! N-aş fi avut nici timpul necesar, nici dispoziţia pentru o asemenea mare întreprindere."*

Paris, 2 iulie 1939

„Dragă Mironache,

Mă bucur mult să te ştiu «coleg» prin Coana Florica. Desigur că ai căpătat o sonoritate turbată. Bravo!™

9 **Enescu**

10 **În acea perioadă, subsemnatul lua lecţii de pian cu Florica Musicescu.**

Toate veştile ce mi-ai dat m-au bucurat. Dar tot «cachotier»eşti şi nu vrei să-mi spui cu cine ai format «Trio Bucureşti». Dă[11]
Eu sper să cînt în toamnă de vreo cîteva ori la Bucureşti şi vreo cîteva concerte în provincie, poate cu Janigro, sonate.
Să vedem, totul este în stare de proiect. Mîine seară prinţesa de Polignac mi-a organizat în saloanele sale un concert dirijat de Charles Miinch la care iau parte, cu Clara Haskil, în calitate de compozitor şi de solist. În program Suita mea clasică (*devenită* Concertino în stil clasic) *şi* Simfonia concertantă pentru 2 piane şi orchestră de coarde, *ultima creaţie de orchestră {mon dernier nouveau-né!) Asta e tot pentru luna aceasta. Apoi... Fundăţeanca. Şi... meditaţii cu burta la soare. Hai să te fac curios: am un sistem faimos care îmi economiseşte cel puţin 3 ore de lucru zilnic la pian, ajutîndu-mi mai mult decît «d'après l'ancienne méthode». O adevărată revoluţie ! ! !* [12].
Eu mă reîntorc pe la 1 octombrie în Bucureşti şi sper să ne regăsim iarăşi la un loc, ca odinioară. Ce pian mai ai? Eu nu mai am nici unul. Sper să cumpăr un Steinway. Numai de-ar fi pace, căci am început a turba de un an de zile.

[11] **„Trio Bucureşti" alcătuit din Garbis Avachian (vioară), Serafim Antropov (violoncel) şi subsemnatul (pian), a căpătat de la Dinu Lipatti** *Prima improvizaţie pentru trio,* **cu dedicaţia compozitorului.**

12 **Principii de studiu pianistic după Mărie Joell.**

Nu facem decît să trecem dintr-o s pai; >ă în alta! . . .
Vacanţă plăcută, odihniţi-vă bine, şi nu mă mai uitaţi (aluzie la biciclete!).
Mama şi Valentin vă trimit cele mai afectuoase sentimente.
Salutări companiei.
Te îmbrăţişez afectuos şi abia aştept să vă revăd, al vostru bătrîn prieten,
Dinu"

Scrisorile din ţară, în timpul vacanţei, îl arată preocupat de planurile de concerte pe care le avea angajate, dar, în acelaşi timp e preocupat să-şi facă mai mult timp liber pentru compoziţie:

Fundăţeanca, 25 iulie 1936 *„Dragul meu Miron*

*I.. ./ Aici la ţară am sosit numai de trei zile. E o frumuseţe! Un aer admirabil, timpul foarte răcoros şi o linişte absolută. Sper să stăm vreo trei luni apoi revenim la Bucureşti. în ce priveşte activitatea mea pe timpul cît voi sta acolo, nu pot să-ţi spun decît că voi cînta „*re minorul" *de Mozart şi* Capriccio *de Strawinsky la un simfonic. Plănuiam şi un recital dar după toate probabilităţile voi renunţa la el. N-aşi mai avea nici un minut liber pentru compoziţie în cazul cînd l-aşi da [..]."*

Şi în liniştea de la Fundăţeanca, Dinu s-a re-creat şi şi-a pregătit concertele din stagiunea următoare:

Fundăţeanca, 25 septembrie 1936

„Dragii mei,
lertaţi-mă că nu v-am răspuns mai de mult la scrisoarea voastră din urmă, dar sînt foarte ocupat cu pregătirea concertelor ce voi da în noiembrie. Văd că ştiţi despre Simfonicul la care voi cînta Concertul *de Mozart şi* Capriccio *de Stra- winsky. Pe acestea două le prepar de zor căci sînt ambele, în felul lor, foarte dificile. În plus mai trebuie să lucrez şi programul ce voi avea fericirea să-l cînt cu Maestrul Enescu*[13]*. Această frumoasă veste am aflat-o prin tata iar acum aştept detalii de la Dl Jora, D-sa fiind acela care a sugerat Maestrului acest concert. Voi cînta după cîte mi s-a spus:* Sonata a X-a *de Beethoven* Sonata *de Franck şi* Sonatina *mea.*
Cu compoziţia stau destul de bine. Azi aştern pe hîrtie ultimele măsuri din Fantezie, *iar de mîine încep a lucra fuga* Toccatei, *pe care fugă nici pînă acum n-am făcut-o. Dacă data de 7 noiembrie, pentru concertul Enescu la care voi cînta eu e definitivă, atunci, cu profunde regrete, va trebui să renunţ la compoziţie pe luna octombrie I.. J*
Noi vom fi la Bucureşti pe ziua de 15 octombrie. Sînt aşa de mulţumit aici, lucrez împăcat cu mine însumi încît nu ştiu cum să

13 **Dinu Lipatti a colaborat pentru prima oară în** public cu **Enescu în 7 noiembrie 1936, în acest concert** de sonate.

prelungesc această stare de lucruri. Avem şi marele noroc că timpul se menţine admirabil. Conaş Miron, sper că vei ţi ştiind acum la ce dată e concertul matale la radio? Spune-mi-o şi mie căci ţin foarte mult să te ascult şi nu vreau cu nici un preţ să te scap.
Vă sărut dulce pe amîndoi, al vostru
Dinu."
în toamnă au avui loc cele două concerte. Cel simfonic cu orchestra Filarmonică dirijată de George Georgescu, iar cel de sonate, Enescu-Li- patti, la 7 noiembrie. Succesul a fost enorm, amîn- două apariţiile lui Dinu în public fiind aşteptate cu interesul marilor evenimente muzicale.

Reîntors la Paris, şi-a reluat munca la Ecole Normale cu rîvnă.

O carte poştală din Paris, 3 februarie 1937:
„Scumpii mei,
Vă scriu pe fugă deoarece plec la cursul de cantate al scumpei noastre Nadia. Azi lucrăm Noces *de Strawinsky şi eu voi fi obligat să iau loc la unul din cele patru piane. Am ajuns cu bine la Paris şi de atunci nu facem decît să aranjăm micul dar practicul nostru apartament. Valentin mai cu seamă ţine foarte mult să-şi arate toate laturile talentului său de bună gospodină. Aici, concerte peste concerte. Mă bucur să ascult mîine pe Cortot într-o conferinţă asupra lui Cho- pin. Va cînta apoi:* Preludiile, Studiile *şi* Valsurile.

Aştept cu nerăbdare cîteva rînduri de la voi şi vă îmbrăţişez cu multă dragoste (acum doar nu mai eşti gripat, Mironache!)
Al vostru
Dinu.
P.S. Acum m-am întors de la cursul de cantate. Sînt fericit de marele noroc ce-l am de-a fi alături de această mare muziciană[14]*. Cîtă diferenţă între tot ce sîntem obişnuiţi, noi ceilalţi, a gîndi despre muzică şi felul cum o expune ea!*
Şi sînt convins că ea are dreptate/"
în primăvara anului 1937 activitatea concertis- tică, suprapusă cursurilor de la Ecole Normale, îl îndepărtează din nou de compoziţie. Tot atunci i se oferă un contract pentru 2 concerte la Roma.
Din scrisoarea datată Paris 29 mai 1937:
„ /... I Eu lucrez de zor căci trebuie să cînt la 12 şi 14 iunie piese de pian de Nottara, Filip Lazăr, Paul Constantinescu şi Negrea la concertele de muzică românească, date în cadrul expoziţiei[15]*. Îmi chit şi Trio-ul cu Lola Bobescu şi Antonio Janigro. De asemeni, în ziua 10 iunie, la primul concert dirijat de Maestrul Enescu, mi se execută* Cheful (Chef cu lăutari *din* Suita simfonică «Şătrarii» *n n.). Ce e prost e că trebuie să cînt şi la cursurile de interpretare* Sonata op. 110 *de Beethoven şi patru studii de Chopin. întîmplarea face ca aceste cursuri să cadă la 5 şi 12 iunie. în sfîrşit, mă voi aranja cum va fi mal bine. Tot*

14 **Nadia Boulanger.**

15 **Expoziţia „Universală" de la Paris.**

acum cîntăm, cu Nadia, pe la diferite concerte. Alaltăieri am executat L'enfant et les sortilèges *de Ravel, iar ieri seară* Valsurile *de Brahms, la Dl Gouin, cel care finanţează «La revue musicale».*
Cu compoziţia o duc prost că n-am timp. Şi numai Dumnezeu ştie cît aş dori să pot continua a compune, undeva, retras de toată lumea! în fine, să sperăm că voi avea şi această bucurie în curînd.
Am scris în ultimul timp prima parte a unei sonatine de pian f … I
Eu sînt pe cale să semnez un angajament pentru stagiunea viitoare la Roma. Ar fi să dau un recital şi să cînt un concert cu Orchestra Au- gusteo.
Ca program de recital mi-am ales pentru moment, următoarele bucăţi: Casella: Sonata *Beethoven:* Sonata op. 110 *Byrd — Chopin Enescu:* Pavane et Bourée *Pentru simfonic:* Concertul de Liszt. *Mîine seară dirijează Cortot* La Legende de Sainte Elisabeth *de Liszt. Sper să fie frumos! V-am scris, îmi pare, ce frumos a cîntat* Sonata *de Chopin la recitalul său (vorbesc de Cortot, nu de Liszt!)*
La 1 iulie plecăm la Bagnoles de l'Orne, în Normandia apoi colindăm toată Franţa şi se poate să nimerim tot în Haute Savoie, pe la Annecy. Cam acestea sînt noutăţile noastre. în aşteptare de veşti vă îmbrăţişez cu toată dragostea
Al vostru
Dinu."

Din nefericire scrisorile din vara şi toamna anului 1937 s-au pierdut. Aceeaşi soartă a avut şi corespondenţa anului 1938.
Reiau cu scrisoarea din 23 mai 1939, în care, în afara ştirilor muzicale, Dinu îşi destăinuie teama despre pacea ameninţată. De altfel după cîteva luni, la 1 septembrie, începe al doilea război mondial.

Paris, 23 mai 1939

„Eu sper să fi dat o bună lovitură în urma celor cîteva concerte de la Paris, iar acum aştept rezultatul în stagiunea viitoare. Mîine cînt la Le Mans, patria lui Jean Français. Un mic recital şi un număr la două piane cu el: lucrări de-ale noastre. Poate pe la 25 iunie un recital la Aix-les-Bains apoi o seară «gala» în saloanele prinţesei de Polignac (Mozart la două piane *cu Clara Haskil, un* brandenburgic *de Bach,* 6 sonate *de Scarlatti ce-am aranjat pentru cvintet de suflători şi* Simfonia mea concertantă pentru două piane şi coarde).
Nadia este tot în America şi îi simt mult lipsa, în schimb Cortot este şi va fi toată luna iunie la Paris, pentru cursuri. Cum mai merge şcoala voastră?
Mă bucur mult să vă văd, să revăd ţara şi să schimb atmosfera aceasta extrem de interesantă dar penibil de apăsătoare, mai cu seamă în ultimul timp de cînd cu spaimele prin care am trecut cu politica internaţională. Cel puţin noi aştептăm resemnaţi evenimentele.
Ce concerte au mai fost la Bucureşti? Aici multe, însă încep a face un triaj. Concertele ce miau făcut cea mai mare plăcere au fost cele 6 şedinţe Beethoven ale cvartetului din Budapesta, admirabilă formaţie, atît de

respectuoasă faţă de partitura ce execută. Horowitz extrem de interesant însă mai puţin bine decît acum trei ani, Schna- bel de neuitat într-o seară Schubert, Furtwaen- gler, Toscanini şi atîţia alţi Prinţi ai Muzicii, toţi au defilat pe aici. Acum aştept să mă retrag în bîrlogul meu de la ţară, şi să meditez, să chit, şi să compun.
La Bucureşti sper să dau cîteva concerte, dar deocamdată n-am fixat decît programul artistic. Ce ştiu este că voi da şi cîteva concerte în provincie."
Scrisoarea următoare este datată 7 iunie 1939, şi este ultima din Franţa, în urma izbucnirii războiului Dinu Lipatti rămînînd în ţară.
„Aici avem, să nu ne fie de deochi, 35° la umbră. Poftim de prepară recitalul de la Aix-les Bains şi concertul de la prinţesă în asemenea con- diţiuni ! ! ...

Eu sosesc în ţară la 7 iulie, am mai amînat din cauza concertelor. Ieri am conclus două recitale la Amsterdam şi Haga, azi am fost primit pentru stagiunea viitoare să cînt cu orchestra Lamoureux iar mîine îi cînt lui Inghelbrecht, cel mai trăznit şef de orchestră din Franţa. De nu ne-am lua de părlAştept veşti de la voi. Care vă este noua adresă? Nu cumva v-aţi instalat pe lîngă Arcul de Triumf /.../?

Şi acum «le clou»: la 12 Decembrie cînt la salle Gaveau cu Maestrul Enescu. Aşa că vreau, nu vreau, trebuie să plec spre Paris cu o lună mai curînd. Capul mi-e tobă de planuri şi am în degete o nouă metodă senzaţională, cea mai grozavă descoperire a sfîrşitului sec. al XIX-lea, singura şi adevărata cale de a lucra inteligent pianul. Am zis!"

Din nou acasă

Ca de obicei, în vară, mama şi cei doi fii Lipatti au venit în ţară.

Dinu era preocupat de o serie de concerte pe care le avea contractate în Franţa. Dar, la 1 septembrie a izbucnit războiul şi toate planurile lui au căzut. Forţat de împrejurări şi-a alcătuit alt plan de activitate, centrul de greutate al activităţii lui muzicale mutîndu-se — pe durata războiului — în ţară şi-n cîteva ţări neutre . .

în aceşti ani de suferinţă şi grele încercări pentru omenire, am fost din nou împreună cu el. în paginile ce urmează voi depăna amintiri din acea periodă din anii 1939—1943.

în primăvara anului 1939 înjghebasem o formaţie de trio împreună cu colegii Garbis Avachian (violină) şi Serafim Antropov (violoncel).

După o emisiune la radio care avusese succes, ne-am hotărît să dăm un concert public. Repetam regulat în apartamentul meu. Lucram serios şi doream toţi trei să realizăm un recital frumos. De obicei, cînd o lucrare era în faza de finisare, invitam muzicieni valoroşi care ne erau de mare ajutor cu criticile şi sugestiile lor. Aşa s-a întîmplat ca la una din repetiţii să-l rugăm pe Dinu să ne asculte. Cu totul neprevăzut, în timpul repetiţiei au asistat inginerul Ion Cantacuzino cu soţia lui Madeleine. S-au făcut prezentările şi astfel Dinu a cunoscut-o pe aceea care mai tîrziu avea să-i devină credincioasă soţie.
După ce am cîntat *Trio în Mi bemol major, opus 1, nr. 1 de* Beethoven, am cerut părerile lui Dinu şi ale lui Madeleine Cantacuzino care era o excelentă pianistă. Am primit sfaturi foarte autorizate care ne-au fost de mare folos. La sfîrşitul repetiţiei, după plecarea soţilor Cantacuzino, am rămas noi, membrii formaţiei şi Dinu. L-am rugat să compună ceva pentru trioul nostru. Ideia i-a surîs dar el avea în lucru *Trei nocturne franceze pentru pian,* prima fiind dedicată celebrei pianiste Clara Haskil. Mi-a promis că are în vedere compunerea unui trio dar, deocamdată va scrie o piesă scurtă pentru trio. Şi peste vreo două săptămîni, Dinu mi-a adus *Premiere improvisation (sur commande!) pour violon, violoncelle et piano*, dediée a Şoarec et Co. avec ma solenelle bénédiction".[16] Regret că

16 **Prima improvizaţie (la comandă!) pentru violină, violoncel şi pian, dedicată lui Şoarec**

împrejurările, războiul şi plecarea lui în Elveţia au fost potrivnice intenţiei mele de a-l determina să scrie un trio! Am rămas însă cu această improvizaţie scurtă, de un lirism subtil, pe care-o păstrez cu amintirea neştearsă a acestui mare muzi- f - rriîAsŞfSfai^
k.'iiiiSr-kîiM! ^ELtfiili-iuS:-' j^[3]
- V

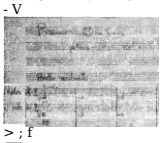

> ; f
D
j I Vt- tî f
Prima pagină a *Improvizaţiei pentru vioară, violoncel şi pian* **de Dinu Lipatti — manuscris nespus de scump mie.**

cian şi prieten. Pc un disc „Electrecord" (ECE 0628) cuprinzînd compoziţii de Dinu Lipatti, există şi această piesă.

Deprins de la Paris să circule cu automobilul (acolo avusese un „Ford Eifel") Dinu Lipatti simţea nevoia să economisească timpul deplasărilor. A găsit o maşină „Fiat 1100" mică, practică şi economică. Dar războiul, în care deşi noi nu eram încă implicaţi, adusese restricţii.

O serie de aprobări şi formalităţi erau necesare pentru a intra în posesia permisului

---

et Co. cu binecuvîntarea mea solemnă.

de circulaţie. Pentru obţinerea tuturor actelor s-a zbătut, a alergat peste tot şi pînă la urmă a reuşit. Cît era de mîndru că obţinuse preţiosul permis! îmi spunea: „Chiar dacă se va rablagi şi n-o voi putea întrebuinţa, la această maşină nu voi renunţa. Atîtea eforturi am făcut ca s-o obţin!" Şi totuşi a trebuit să renunţe la Fiatul lui, odată cu plecarea în Elveţia.
Într-o după amiază de primăvară m-a invitat să facem o plimbare cu maşina. Era o zi frumoasă şi cu soare. Dinu a venit să mă ia de acasă. Am mers împreună pînă la lacul Floreasca şi apoi mai departe la pădurea Băneasa.
Conducea frumos, corect şi fără excesele inerente tinereţii. E drept că circulaţia pe atunci nu punea problemele de astăzi, însă Dinu era foarte îndemâna tec şi-n această îndeletnicire. Ne-am înapoiat acasă la Dinu. După ce şi-a dus maşina în garaj, am mers 'împreună să bem o bere în cinstea inaugurării. Dinu radia că obţinuse aproape imposibilul în acele timpuri.
Puţini ştiu că Dinu Lipatti, în anii de la Paris a studiat şi dirijatul.
A început cursul cu Diran Alexanian şi l-a continuat mai tîrziu cu vestitul Charles Munch. Redau dintr-o scrisoare datată Paris, 25 martie 1935:
„Şi-acum să vă mai spun încă o veste, pe care desigur că tu Miron. o ştii din scrisoarea ce-ai văzut la Dra Musicescu: de la 15 februarie m-am înscris la clasa de dirijat de la Ecole Normale. Cursurile sînt predate cu mult zel de către Dl. Alexanian, profesor de violoncel. Sînt extrem de interesante şi sper să-mi facă un

real serviciu din punct de vedere general muzical.
Acum două săptămîni am dirijat pentru prima dată. Am avut Concertul în re minor de Bach pentru pian şi orchestră. *A fost cam penibil pentru prima dată, dar acum încep a mă obişnui. Alexanian a găsit că am dirijat foarte bine şi că am ştiut ce vreau — O fi!*
În fiecare luni seara avem orchestra iar vinerea dimineaţa, cursul.
La acesta din urmă lucrăm în felul următor: rugăm pe cîţiva băieţi din orchestră să formeze un cvartet iar noi îi facem să lucreze diferite quato- ruri (mai mult sau mai puţin moderne). Lecţiile trecute spre exemplu am dirijat, sau mai bine zis am pus în lucru, quatorul de Ravel. Fără gesturi ci numai prin indicaţii spuneam ce aveam de spus.
La aceste cursuri nu sînt decît doi elevi: eu şi un alt compatriot, Alexandru Pauker, un băiat foarte bun care s-a arătat în diferite ocazii extrem de amabil faţă de mine. Lucrează în acelaşi timp şi cu Paul Dukas şi cu Nadia Boulanger. Are o tragere de inimă la lucru foarte mare şi deşi a atins virsta de 29 de ani, merge înainte cu acelaşi entuziasm ca la 15 ani. Foarte bine! Cînd vrei să lucrezi serios niciodată nu e prea tîrziu!" în 16 aprilie 1940, Dinu a dirijat primul şi ultimul lui concert în Bucureşti.
Acesta a avut loc în studio, cu orchestra radio. Bunăvoinţa orchestranţilor era totală, Dinu fiind de înainte cunoscut de membrii orchest.ei radio de care fusese de cîteva ori acompaniat în concertele din studio.
Prezentarea tradiţională în faţa orchestrei a

făcut-o Theodor Rogalski, dirijorul orchestrei în acea perioadă.
Am asistat la prima repetiţie. Dinu a apărut vădit emoţionat deoarece făcea un lucru nou pentru el, obişnuit să fie solistul orchestrei nu dirijorul ei. Programul era următorul:
Scarlatti: *Şase sonate pentru cvintet de suflători* — aranjamentul pentru această formaţie fiind făcut de Dinu Lipatti.
Bach: *Concert brandenburgic nr. 3 în Sol major.*
Bach: *Concert pentru 2 piane în Do major cu acompaniament de orchestră.*
Soliste: Smaranda Athanasof şi Madeleine Can-
(După o colaborare cu Smaranda Athanasof în cadrul unui recital în decembrie 1939, Madeleine Cantacuzino, viitoarea soţie a lui Dinu, era partenera preferată în concertele la două piane).

Cu gesturi sigure, sobre, Dinu s-a achitat excelent în postura de dirijor. De altfel era de aşteptat ca la un

om atît de îndemînatec la pian, acelaşi lucru să se întîmple şi la dirijat. Avea, în termeni obişnuiţi între muzicieni, „mînă bună". Sînt convins că 3X fi putut deveni un dirijor de valoare

.Dar din nefericire, sănătatea-i şubredă nu i-a permis, în puţinii ani cît a trăit, să se afirme ca şef de orchestră.

înainte de intrarea noastră în cumplitul masacru care a fost al doilea război mondial, un mare meloman Cornel Bedițeanu, organiza în vila lui din strada Dumbrava Roşie, seri muzicale. Participau la aceste serate „crema" muzicienilor bucureşteni: George Georgescu, Dinu Lipatti, Constantin Silvestri, violonistul — pe atunci — Carlo Felice Cillario (astăzi reputat dirijor de operă) violoncelistul Teodor Lupu, violonistul Sandu Albu şi mulţi alţii.

Ţin să aduc o precizie: Carlo Felice Cillario tînăr violonist italian din Bologna, concerta adeseori în România. Concertele erau organizate de Institutul de cultură italiană din Bucureşti. De obicei, pe soliştii italieni îi acompaniam eu. Cu ocazia unui turneu, Cillario şi-a manifestat dorinţa de a rămâne în România pînă la sfîrşitul războiului. Condiţiile de viaţă erau precare în acele timpuri în Italia. Lucrul acesta n-a fost o problemă. în cel mai scurt timp, Carlo Felice Cillario a devenit rezident în ţara noastră. După război s-a căsătorit cu Viorica Milicescu, regretata pianistă, o prietenă comună.

Să revenim la serile muzicale de la Cornel Bediţeanu. La una din ele i-am cerut acestuia să-l invite şi pe Cillario care în acel timp locuia la mine. Propunerea a fost acceptată cu plăcere şi în seara fixată ne-am dus împreună. Participanţi de prima mînă: George Enescu, Dinu Lipatti şi Constantin Silvestri erau în fruntea celor ce urmau să se producă. Programul urma să

înceapă cu un cvartet de coarde alcătuit ad hoc. Făceau parte din formaţie: Enescu, Cillario — violonişti — generalul Nicolae Pălăngeanu la violă şi Teodor Lupu la violoncel.
S-a căzut de acord să se cînte cunoscutul cvartet *Fata şi moartea* de Schubert. Cum era şi firesc i s-a oferit vioara I lui George Enescu. Maestrul, cu o modestie rară ce l-a caracterizat toată viaţa, a declinat oferta invitîndu-l pe Cillario să conducă cvartetul în rolul de primă vioară. S-a cîntat irumos cvartetul în care n-a făcut notă discordantă generalul Pălăngeanu care era doar un amator, pasionat de muzică. Au urmat, Dinu cu cîteva *Intermezzi* de Brahms şi Constantin Silvestri cu cîteva improvizaţii. Silvestri era neîntrecut în acest gen de muzică în care strălucea.
După program, o mică gustare şi apoi dans. Erau mai mulţi invitaţi printre care şi Madeleine Cantacuzino. Între Dinu şi Madeleine se înfiripase o idilă care a dus la căsătoria lor. Ea i-a fost o soţie iubitoare tot timpul vieţii şi merită stima noastră pentru devotamentul cu care l-a îngrijit toată vremea.
Dinu, Silvestri şi eu nu eram dansatori. Aşa că, *Esitation*, un vals cunoscut, a fost executat la 6 mîini de către Dinu Lipatti, Constantin Silvestri şi subsemnatul, la pianul Bechstein al gazdei. Perechea Madeleine Cantacuzino-Cornel Bediţeanu s-a distins dansînd acest vals. Şi seara s-a terminat lăsîndu-ne o amintire frumoasă de neuitat.
Tot în timpul războiului a dirijat un concert simfonic al orchestrei radio, celebrul dirijor olan-

dez Willem Mengelberg. Venerabilul maestru — avea pe atunci peste 60 de ani — era cunoscut şi temut de toate orchestrele din lume pentru severitatea lui. După o lectură cu întreaga formaţie, dirijorul a impus un orar draconic: dimineaţa de la 9—13 pe grupe de instrumente, iar, după pauza de prînz de două ore, lucru cu întreaga orchestră de la 15—17. Solistul concertului, Dinu Lipani cu *Concertul în Mi bemol major* de Liszt.

în ziua fixată Dinu a venit la studio.

Pentru cei ce nu l-au cunoscut trebuie să spun că Dinu era firav, mai degnabă scund. Departe de carura unui atlet aşa cum bunăoară era marele pianist german Walter Gieseking.

După ce s-a prezentat dirijorului, Mengelberg s-a întors către impresarul care-l însoţea spu- nîndu-i: „Er ist kein Lisztspieler!"[17] Se vede treaba că văzîndu-l pe Dinu aşa cum arăta el, maestrul şi-a închipuit că nu era în puterea tînă- rului pianist să fie un excelent interpret al lui Liszt.

Dinu, deşi concertase de cîtevaori în Germania, nu poseda limba decît limitată la strictul necesar, îmi spunea: „Aşa cum nu ştiu eu nemţeşte, am înţeles totuşi că mă socoteşte inapt pentru muzica lui Liszt".

După ce solistul s-a aşezat la pian şi a început *Concertul* de Liszt, părerea maestrului s-a schim- bat brusc, devenind un entuziast susţinător al lui Dinu.

În seara concertului simfonic, după uvertura *Euryanthe* de Weber, a urmat *Concertul în Mi bemol* de Liszt. Solistul şi dirijorul s-au contopit într-o magistrală interpretare. Succesul a fost enorm. Dinu a fost chemat la rampă de vreo 8—9 ori de publicul care-l ovaţiona în delir. în tot acest timp, Mengelberg a rămas pe podium lîngă pupitrul dirijoral, entuziasmat. Văzînd că Dinu se limita la a mulţumi publicului, după ultima chemare maestrul l-a luat de mână şi l-a aşezat la pian. După suplimentul acordat, cel mai încîntat spectator era bătrînul dirijor care nu mai conteanea să aplaude.

Cînd sala a început să se mai liniştească, Willem Mengelberg l-a îmbrăţişat cu căldură pe Dinu Lipatti, în aplauzele publicului.Omul

R areori sînt înmănuncheate laolaltă un buchet de atîtea calităţi.

Perspectiva timpului îmi dă posibilitatea să analizez la rece persoana lui Dinu Lipatti şi pot afirma cu toată sinceritatea că nu-s orbit de subiectivitate.

Dinu era — cum am mai spus — bun. O bunătate ce nu se manifesta ostentativ ci îl trăda prin faptele lui, prin discreţia care învăluia gesturi ce dovedeau această calitate a lui.

Modestia şi politeţea erau de asemenea componente ale caracterului său. Deşi era conştient de valoarea lui, niciodată nu s-a afişat plin de el. Din contra, îşi analiza cu mult liber arbitru comportarea. Şi adesea îşi evalua autocritic realizările. De multe ori îşi găsea defecte în cele mai strălucitoare reuşite. Rare ori era mulţumit de un lucru pe care-l făcuse foarte bine.

Era mereu dornic de mai bine. Extrem de ordonat, îşi organiza programul în cele mai mici detalii: orele de studiu la pian, orele de compoziţie, timpul de odihnă. Un exemplu de om organizat. De altfel ar fi de neconceput să realizezi performanţe într-un stil de viaţă boem.

Poate mai există unii care-şi imaginează că viaţa unui artist este un şir de plăceri şi — printre picături — puţină muncă. Este o mare greşală.

Un artist adevărat este într-un fel sclavul artei sale. Nu-i suficient să ai talent. Fără muncă multă, fără pasiune şi fără o viaţă ordonată nu se poate realiza nimic de valoare.
Una din trăsăturile lui Dinu era umorul. Umorul l-a însoţit tot timpul scurtei sale vieţi.
Voi recurge la cîteva din scrisorile pe care le am de la el, edificatoare în privinţa felului cum îşi desfăşura activitatea, presărate cu umoru-i caracteristic.
Dar, să nu uit o altă caracteristică a lui: corectitudinea. O promisiune făcută era ceva sfînt! Oricîte impedimente sau neplăceri i-ar fi adus, cuvîntul dat era respectat în întregime. N-a rămas nimănui niciodată dator. Ba, mai mult, de multe ori, şi-a creat dificultăţi pentru a servi pe cineva.
Să spicuim din scrisorile lui:
„Bucureşti, 24 decembrie 1932.
[. . .] La repetiţia de vineri unde ne-am văzut ultima oară (şi unde avînd bani mari şi trebuindu-mi bani mărunţi, mi-ai înlesnit cinci lei pe care mă grăbesc să ţi-i înapoiez în mărci poştale în acest plic, mulţumindu-ţi) s-a executat Simfonia IX-a *fără corul «Carmen» deci numai primele trei părţi, iar acestea la rîndul lor au fost ciopîrţite în aşa hal încît nu am mai înţeles mai nimic. Seara la concert însă a fost frumos. S-a interpretat larg şi muzical."*
Fusesem împreună la **o** repetiţie a Orchestrei Filarmonica. Eu n-am putut rămîne şi Dinu avea nevoie de 5 lei. I-am împrumutat. Urma să ne reîntîlnim peste două săptămmi, eu plecînd în

vacanţă. N-a acceptat să-mi rămînă dator 5 le-, două săptămîni!
Dintr-o scrisoare de la Samois, înainte de a se stabili la Paris. Se referă la nişte fotografii făcute acasă la Dinu, în grădină. Umor stil Dinu.
„Samois, 29 august 1934.
[. . .] Astăzi se împlinesc 20 de zile de cînd v-am trimis prima scrisoare, în care vă descriam pe larg impresiile mele de aici şi totodată vă rugam să-mi răspundeţi. Constat cu multă amărăciune că m-aţi uitat de tot.
Nu pot spune acelaşi lucru despre Tania sau Pedro[18]: am primit de la ambii două scrisori extrem de drăgălaşe. (Mai cu seamă de la Tania care mi-a scris cu stînga!)
[...] Totodată vă trimit fotografiile făcute împreună. Sînt developate şi copiate mizerabil, demne de un fotograf de la Găeşti. Să le examinăm puţin[19].
Priviţi-o pe cea de pe scară şi spuneţi-mi, vă rog, ce am eu în picioare: cisme, bocanci sau ciorapi de lînă? Pantofi nu cred să fie!
Dar aceia în care juna este între doi cavale-'i, ce spuneţi? Eu unul constat cu jale că fratele meu seamănă aidoma cu un lăptar bucureştean, mai cu seamă de cînd şi-a scos un dinte.

18 **Tania Celebidache era uşor accidentată la mîna dreaptă. Pedro este Petrişor Manoliu un coleg şi prieten comun.**
19 **Regret că fotografiile s-au rătăcit. Dar şi aşa observaţiile lui Dinu merită a fi citite.**

Să trecem la cea de pe bancă. Juna, aici, are o privire speriată şi bănuiesc că aceasta ar fi datorită numai frunzelor din faţă. Altfel e bine.
Dar cea de lîngă pin cum vă place? Pantalonul tău Miron, a fost cam recalcitrant în acel moment, iar frate-meu pe semne pîndea clipa cînd, cu o singură labă, să strivească musca de pe umărul tău. În afară de asta vîntul, buclucaşul, v-a cam răsturnat oleacă. Cel puţin asta este impresia mea.
Şi acum să trecem la ultima şi cea mai bună, unde blonda Venus se uită cu seninătate la cer. Totuşi şi aici o greşală de ordin tehnic: fotograful a pus la punct în aşa fel încît a ieşit mai clar bustul decît capul. Dar poate că asta n-ar fi tocmai o greşală 1!"
Dintr-o scrisoare din care am mai extras pasajele referitoare la studiu şi viaţa muzicală a Parisului, voi reda rîndurile care-l arată pe omul Dinu Lipatti în intimitate:
„Paris, 25 martie 1935
„Dragul meu Miron,
Nici nu-ţi închipui cît m-a mişcat scrisoarea din 18 martie.
Ar fi stupid să-mi cer scuze pentru faptul că au trecut peste două luni de cînd nu v-am mai scris. Este inadmisibil ca atunci cînd spui că ai doi adevăraţi prieteni, să-i uiţi în halul cum i-am uitat eu!
Ştiu că cele ce scriu aici o să vi se pară numai «vorbe», trîntite la întîmplare pe hîrtie. Nu, Miron, nu este aşa!

Voi şi numai voi sînteţi singurii mei prieteni, iar gheaţa pe care ai vrut să o spargi tu, n-a fost în realitate decît un tembelism inadmisibil din partea mea.
(. . .) Eu pe conştiinţă nu am decît faptul că nu v-am scris de la mijlocul lui ianuarie (nu-mi reamintesc precis data). E destul de mare şi această vină spre a mai pune încă una pe care eu n-o recunosc: răspunsul scrisorii de la Crăciun. Aşadar, dragii mei, vă spun din toată sinceritatea sufletului meu: sînteţi şi rămîneţi pentru mine tot aceiaşi «cupilanţi» iubiţi de odinioară.
În cazul însă că veţi pune la îndoială acestea, nu pot să rămîn decît cu durerea că dintr-o idioată lene orientală am ştiut atît de bine să răcesc singura dintre prieteniile ce am avut pînă acum.
[. . .] Sînt fericit să te pot asculta pe ziua de 1 aprilie la radio cu ajutorul puternicului nostru Philips ce ne-am instalat din iarnă. Ascultam mai pînă săptămînile trecute Bucureştiul, admirabil. Ştiu că nu-ţi vine a crede cu toate aceste e adevărat: îl ascultam tot atît de bine ca Viena sau Budapesta, spre exemplu. Acum însă de cînd a venit primăvara e mai dificil de prins, din cauza paraziţilor atmosferici. Voi încerca totuşi să te «captez» în simpaticul nostru apartament, spre a ne aduce aminte de frumoasele clipe ce petreceam împreună la Bucureşti cînd îmi cîntai ceva din repertoriul nostru. Cu atît mai mult cu

cît de astădată te prezinţi cu o lucrare[20] *superbă a unuia din compozitorii mei favoriţi! Aşa îmi placi!"*
„[. . .] Dragă Miron, îmi spui să-ţi scriu cum se comportă Trio Lipatti pe aici.
Bine, iată: mama e mereu în activitate şi chiar cînd se odihneşte visează mereu războaie, revoluţie, molimă de holeră etc.
Dimineaţa se mai duce pe la tîrguieli, pe la Bon Marché (care e la doi paşi de noi) apoi, după prînz, la gimnastică cu noi sau cu Baby în grădina Tuilleries-ului. Spre seară viu acasă şi în timp ce Grasul îşi face lecţiile, mama robotează de-ale mîncării. După masa de seară ascultăm la radio concerte simfonice, ţigani unguri de la Budapesta, Bucureştiul etc., mama scrie, iar noi doi facem o partidă de table.
Valentin face bine. Mănîncă de zor şi... vrea să slăbească!
E pasionat după cinema, nu-i scapă nici un film bun şi face colecţii de poze cu artişti. Să-i fie de bine!
Relativ la fotografii, am să vă trimit în curînd pozele apartamentului nostru. E foarte reuşit. De al vostru nu-mi pomeniţi nimic. Aşi fi şi eu, la rîndul meu, doritor să am o scrisoare cam de mărimea acesteia, dacă nu şi mai mare, în care să-mi spuneţi multe, multe. . . aşa cum îmi spuneaţi cînd eram cu voi acolo.

20 **Lucrarea de care se vorbeşte este** *Balada pentru pian şi orchestră* **de Gabriel Fauré**

S-ar putea? Sau vă e greu? Cred că cel mai bun sistem e să scrieţi în fiecare zi cîteva rhiduri pe

Cei doi fraţi: Dinu şi Valentin Lipatti.

hîrtie iar, cînd s-au strîns mai multe, le faceţi vînt Şi acum să vă las şi eu că prea s-a lungit şi mi-e teamă să nu vă fi obosit.

în aşteptarea răspunsului vostru vă îmbrăţişez pe amîndoi cu toată dragostea. Al vostru

Dinu".

Faţă de cei ce l-au îndrumat şi l-au sfătuit în profesiune, Dinu a avut .totdeauna un mare respect şi o devotată afecţiune. În afară de cei doi mari profesori din ţară, Florioa Musicescu şi Mihail Jora, multă admiraţie a avut faţă de cei de la Paris şi-n special pentru Nadia Boulanger şi Alfred Cortot. Asta nu înseamnă că ceilalţi (Yvonne Lefébure, Paul Dukas, Igor Stravinski,Diran Alexanian şi Charles Munch) n-au fost apreciaţi de el. Dar legăturile afective dintre Dinu şi primii doi, au fost mai calde, mai directe.

Igor Stravinski bunăoară, cînd avea ceva de exemplificat la pian în cadrul cursului de compoziţie îl chema pe Dinu spunîndu-i: „le jeune roumain."[21] Mai tîrziu însă numele „Lipatti" devenise o notorietate şi pentru Igor Stravinski. Aprecierile lui Dinu asupra acestor doi profesori ai lui, Cortot şi Nadia Boulanger, reies din scrisorile ce-au fost redate în capitolul „La Paris" — datate 21 septembrie 1935 şi 5 aprilie 1936. Pe Igor Stravinski, cel ce i-a urmat lui Paul Dukas la clasa de compoziţie l-a admirat fără rezerve. După ce a devenit elevul lui, Dinu s-a ocupat cu predilecţie de opera marelui compozitor. Avea partiturile compoziţiilor lui şi le-a studiat în profunzime. în plus, a inclus în repertoriul său pianistic *Capriccio pentru pian }i orchestră* de Stravinski o lucrare mai puţin cîntată, de circulaţie mai restrînsă. A cîntat-o întotdeauna cu plăcere chiar dacă de cele mai multe ori includea în acelaşi program şi-un alt concert de mare audienţă la public.

Pe cît era de amabil şi politicos, nu făcea nici cel mai mic compromis cu arta lui.

Aşa, bunăoară, s-a întîmplat cînd a fost rugat să-şi dea concursul la un festival de binefacere, organizat de „Asociaţia femeilor Române". Preşedinta Asociaţiei, persoană respectabilă, l-a rugat personal pe Dinu să participe la festival. Programul era cam amestecat şi pe lîngă cîteva nume de artişti reputaţi conţinea şi altele ale

21 **„tînărul român".**

unora de-o valoare discutabilă. Fără să ezite, Dinu oare era bunătatea întruchipată, gata oricînd de a face bine, a refuzat politicos dar categoric. S-a oferit cu plăcere să dea un recital în folosul Asociaţiei.
La un început de stagiune, cînd Dinu era în ţară, înaintea începerii cursurilor la Ecole Normale, am fost solicitat să acompaniez o cîntăreaţă într-un recital de lieduri. Persoana în oauză s-a recomandat ca fostă elevă a unei reputate profesoare de canto de la Paris. Am acceptat şi am început repetiţiile. M-am mirat că la nici una din repetiţii, cîntăreaţa n-a cîntat cu voce plină, aşa cum se obişnuieşte în mod normal. Ba pretexta că-şi menajează vocea. La recital a venit şi Dinu, cîntăreaţa în cauză fiind în relaţii cu familia Lipatti.
Şi-am început concertul.
La ultimul lied din prima parte a programului după care urma pauza, solista s-a încurcat atît de rău încît — pînă la urmă — a tăcut. Am improvizat şi-am încercat să-i reamintesc fraza uitată, cîntînd-o la pian. Rezultatul a fost nul. Tăcere absolută după care cîntăreaţa a părăsit podiumul eu fiind obligat să fac acelaşi lucru.
Moment penibil.

Am vrut să părăsesc sala „Dalles" unde avea loc acest

concert. Au intervenit mai multe persoane care m-au convins să rămîn mai departe. Partea a doua a concertului a continuat tîrîş-grăpiş

.A doua zi apare Dinu. Deschis, fără menajamente, mi-,a spus: „Ai făcut două greşeli: prima, că ai acceptat să ieşi pe scenă după ce la nici o repetiţie solista n-a cîntat „a plelne voix"[22] ca să-ţi dai seama de calitatea deplorabilă a cîntăre- ţei, iar a doua că n-ai plecat după penibilul eşec."
I-arn dat dreptate lui Dinu. Aşa ar fi trebuit să procedez.
O altă mostră de fermitate şi siguranţă de sine a lui Dinu:
în timpul studiilor la Academia de muzică din Bucureşti, a fost programat la o producţie a clasei de muzică de cameră, condusă de profesorul nostru, compozitorul Mihail Andricu. Urma să cînte împreună cu patru colegi, *Cvintetul pentru instrumente de coarde şi pian* de Schumann. La toate lecţiile — după lectura cvintetului — Dinu îşi cînta partea lui fără note. Avea o memorie excelentă pe care doar Enescu i-o întrecea, în ziua producţiei, ca de obicei cînd cînta Dinu Lipatti, sala era plină. Producţia se apropia de sfîrşit. Ultimul număr al programului: *Cvintetul* de Schumann. Formaţia era gata de intrare în scenă. Dinu, degajat, lăsase notele pe un scaun. în ultimul moment, vocea lui Mihail Andricu: „Lipatti ia-ţi notele!" Dinu, calm, le-a luat.
Pe scenă toţi şi-au aranjat pupitrele şi au mai verificat o dată, discret, acordajul instrumentelor. La pian, Dinu a pus notele şi le-a deschis la prima pagină. Cvintetul s-a cîntat frumos şi a avut

22 Cu voce plină (în franceză).

succes. Dar partitura de pian a rămas deschisă la prima pagină.
După producţie Andricu era mulţumit pentru reuşita concertului. Dar l-a întrebat pe Dinu: „Ce făceai dacă ai fi avut un lapsus?"
— „Domnule profesor, îl cunosc atît de bine încît sînt în stare să-l scriu tot din memorie."
La Dinu setea de cunoştinţe era fără sfîrşit. Cunoştinţe multe şi temeinice. Totdeauna, învă- ţînd singur, era mult mai avansat decît stadiul normal cerut de lecţia ce urma să-i fie predată.
La una din orele de armonie, pe care le urma cu maestrul Mihail Jora, Dinu avea de rezolvat o temă pe un bas cifrat. Era încă la începutul studiului acestei discipline. La o înlănţuire de acorduri a introdus un acord de septimă. La corectarea temei, văzînd această soluţie — acordul de septimă — profesorul i-a tăiat cu creionul roşu partea împricinată. Dinu era foarte contrariat. Credea că a făcut o greşeală.
La una din lecţiile următoare, Mihail Jora a predat clasei acordul de septimă. După terminarea orei, l-a chemat pe Dinu şi i-a spus că tema lui în care introdusese acordul de septimă era bună. I-a şters acordul menţionat deoarece nu fusese încă explicat, şi el nu admitea să se lucreze cu elemente ce încă nu erau predate la curs.
Ca muzician-interpret, Dinu Lipatti avea o mare facilitate de a improviza. Singurul lui mare rival în această direcţie era Constantin Silvestri.
Acesta din urmă făcea curent improvizaţii foarte reuşite, în cadrul recitalelor de pian pe care le dădea.

Era în timpul războiului prin 1939 sau 1940. La unul din concertele simfonice ale orchestrei „Filarmonica", George Georgescu îl avea ca solist pe Dinu Lipatti cu *Concertul în re minor (K.V. 466)* de Mozart.

Concertele lui Mozart nu au cadenţe scrise de compozitor. Solistul, dacă e vorba de-un pianist, cîntă de obicei cadenţele compuse de Beethoven, Hummel sau Reinecke pentru concertele de pian.

O paranteză pentru ce nu ştiu ce-i o „cadenţă."

La sfârşitul unei părţi sau ale mai multor părţi componente ale unui concert instrumental, înainte de încheierea care se face în mod obişnuit de orchestră, solistul are prilejul să-şi arate virtuozitatea într-o cadenţă.

Aceasta este compusă cel mai adesea de compozitorul concertului şi se bazează pe temele din partea respectivă, dezvoltate cu virtuozitate şi fantezie.

Unii dintre soliști cîntă cadenţe proprii sau chiar improvizează cadenţe.

în perioada aceea, în care Dinu era solist al *Concertului în re minor* de Mozart, ne vizita des şi concerta la noi, marele pianist german Wilhelm Kempff.

Acesta era un mare interpret al muzicii lui Mozart şi la toate concertele cu orchestră improviza cadenţele.

La repetiţiile cu orchestra, de regulă solistul nu cîntă cadenţele ci doar ultimele măsuri ale acestora care, obişnuit se termină cu un tril după care intră orchestra care conclude respectiva parte.

în seara concertului amintit, Dinu a cîntat două cadenţe foarte inspirate, în partea I şi în

finalul concertului. în pauză m-am dus, ca de obicei, în cabină la Dinu şi la George Georgescu. Acesta din urmă era plăcut impresionat de cadenţele pe oare nu le mai auzise pînă atunci.

— De cine-s cadenţele pe care le-ai cîntat, Dinule?

— De mine, maestre. Le-am improvizat.

— Bravo Dinule, ai improvizat minunat. Acum îmi dau seama de ce ai cîntat la repetiţie numai trilurile finale la ambele cadenţe. Ne rezervai surpriza pentru astă seară."

După concert, obişnuiţii Ateneului s-au interesat de autorul cadenţelor. Nu mică le-a fost surpriza, dar şi bucuria în acelaşi timp, cînd au aflat că au fost improvizate de Dinu Lipatti. De menţionat că pentru acelaşi concert, Dinu a scr!s două cadenţe în anul 1936. Nu se ştie unde se află manuscrisele.

Felul lui, deschis şi amabil, gata mereu pentru o glumă, îl făceau atrăgător celor oare-l cunoşteau, iar seriozitatea, profunzimea şi corectitudinea, dublate de neobişnuitele lui calităţi muzicale, au fost fără cusur de-a lungul scurtei sale vieţi.

Cred că din cele amintite şi din scrisorile lui din care am desprins cîteva pasaje, cei ce nu l-au cunoscut îşi vor putea face o părere despre acest om adevărat.

Pianistul

D în fragedă copilărie înclinaţia lui pentru muzică a fost evidentă. Ţinînd seama că părinţii erau iubitori şi chiar amatori practicanţi ai muzicii a fost firesc ca aceştia să-şi dea seama de făgaşul pe care Dinu trebuia îndrumat.

După începutul unui fel de joacă-studiu la pian, Ana şi Theodor Lipatti s-au gîndit să-l încredinţeze unui muzician de notorietate: profesorului Mi'hail Jora. Acesta a fost impresionat de darurile naturale cu care era înzestrat copilul şi s-a ocupat de el cu o atenţie deosebită. Progresele uimitoare pe care le realiza micul Lipatti l-au determinat pe Mihail Jora să recomande părinţilor pe Florica Musicescu pentru studiul pianistic. Şi de la 11 ani Dinu a început lecţiile cu această profesoară.

Nu se putea face o alegere mai fericită! Florica Musicescu — o spun în perfectă cunoş- tinţă şi fără nici o exagerare — era una din cele mai bune profesoare de pian din lume. Perfecta cunoaştere a secretelor pe care le ascunde pianul, precum şi un auz fără cusur, dublate de o conştiinciozitate rară, o situau în rîndul marilor ma- eştri-pedagogi ai acestui instrument.

Cu domnişoara Musicescu nu era uşor de lucrat. Am amintit despre exigenţa şi maniera autocrată în care-şi „strunea" elevii. Pentru a reuşi să devii un pianist adevărat, ieşit din mîinile acestei mari profesoare, îţi trebuia o încredere oarbă în atingerea ţelului final, dublată de o mare răbdare şi stăpînire de sine. Dinu le avea din plin. Manifestările, de multe ori încărcate de nervozitate ale maestrei, nu-l impresionau în sens negativ, nu-l inhibau. El era convins că-i pe drumul cel mai bun şi că tot ce-i cerea profesoara lui era numai în folosul muzicii şi a desăvîrşirii lui pianisrce. Lungile şedinţe de „căderi de braţe" care duceau pînă la sfîrşit la un sunet frumos,

rotund, impecabil, nu l-au descurajat. Ba, din contră, l-au interesat în cel mai înalt grad. Şi rezultatul se cunoaşte. A ajuns la cel mai înalt nivel, pianistul cu sunet de cristal, cu tehnica desăvîrşită, cu o acurateţe proverbială.
Este greu de găsit un pianist care reuşeşte să elimine orice duritate, orice impuritate în sunet, aşa cum făcea el.
Una din marile, neîntrecutele lui calităţi pianistice era felul în care ştia ca degetele să lovească clapele exact în fracţiunea de secundă şi în locul în care trebuia — la mişcările ciocănaşelor — pentru eliminarea oricăror zgomote parazite ce puteau proveni din însăşi construcţia mecanismului pianului.
Tehnica lui pianistică era desăvîrşită. O egalitate perfectă în sunet încînta, ascultîndu-l în pasaje de virtuozitate cu game şi arpegii. De asemenea colora minunat acordurile, timbrind cu nuanţe diferite sunetele. în piesele scrise polifonic, orice profan putea urmări mersul vocilor, firesc, fără nici un efort.
O respectare riguroasă a stilului îi era proprie. Interpreta orice piesă aparţinînd diverselor epoci, ţinînd seama de stil.
Prin anii în care s-a format Dinu, mai erau reminiscenţe din interpretarea romanţioasă, puţin „salonardă", şi unii dintre marii maeştri ai epocii abordau anumite libertăţi, servituţi romantice în interpretare ca: exagerări în rubato, acorduri care nu erau placate exact la ambele mîini şi altele.
Niciodată Dinu nu s-a complăcut într-o astfel de interpretare. A intuit stilul sobru modern şi s-a ferit de orice exagerare oare duce la periferia muzicii. Era o plăcere să-l asculţi în

repertoriul romantic. Nici o libertate, nici un rubato, nimic ce nu era notat de compozitorul respectiv. Poate că de aceea piesele de Chopin şi de Liszt aveau o prospeţime şi un cadru atît de echilibrat în mîi- nile lui.
Una din marile lui realizări pianistice (rare pentru majoritatea pianiştilor) erau trilurile, de-o egalitate perfectă şi de un timbru neegalabil.
în *Concertul în Mi bemol major* de Liszt există un pasaj de 16 măsuri cu triluri la ambele mîini (*Allegro animato)* foarte dificil şi obositor. Nici un pianist nu le-a cîntat mai egal, mai rapid şi mai frumos timbrat ca Dinu. Această afirmaţie nu-mi aparţine. Eu făcusem de mult constatarea dar a enunţat-o după concertul pe care-l dirijase — Dinu fiind solist — celebrul lui acompaniator, dirijorul Willem Men- gelberg.
Toţi cei ce cunosc pianul ştiu cît de greu este de executat trilul cu degetele 4 şi 5. Este extrem de greu să realizezi un tril egal şi într-o frecvenţă rapidă. Dinu Lipatti poseda acest procedeu tehnic la un nivel greu de egalat. El cu mîinile lui cu degete lungi, mai mult subţiri, cuprinzînd cu uşurinţă un interval de 11 clape, ce sunet profund avea!
După „perioada Musicescu" a fost mereu preocupat de perfecţionarea mecanismului.
Am redat într-un fragment dintr-o scrisoare, principiile pianistice inspirate de pedagoga Mărie JaSll.[22]

22 **Vezi pag. 45**

înaintea unui concert se pregătea pentru abordarea evenimentului în condiţii asemănătoare apariţiei sale pe scenă: se îmbrăca în frac, cu o cămaşă cu guler taire, cu pantofii pe care urma să-i încalţe în seara cînd trebuia să apară în faţa publicului, şi, în cadrul unui grup restrîns de invitaţi, îşi desfăşura programul. Această pregătire psihologică îi era foarte utilă şi îi aducea un plus de siguranţă pe podium. Cel mai mic amănunt era pus la punct. Pedanteria în pregătirea concertului era o garanţie a succesului.

Dar despre pianistul Dinu Lipatti s-ar putea spune încă multe. Cei ce vor să-şi facă o idee cît mai apropiată de arta lui pianistică, să-i asculte discurile.

Repet că ar fi de dorit să se achiziţioneze de către casa „Electrecord" puţinele discuri imprimate de el în sistemul microsillon, căci majoritatea discurilor lui sînt reimprimări după discurile cu 78 turaţii pe minut, la care se pierde mult din fidelitatea redării. Ar fi o datorie de onoare a noastră, care se cere împlinită.Compozitorul

Dinu Lipatti a trăit 33 de ani iar în ultimii şapte ani a fost minat de o nemiloasă boală care, pînă la sfîrşit, l-a răpus.

Virtuozul pianist, ajuns pe culmile perfecţiunii şi-a dăruit cea mai mare parte a timpului studiului instrumental. Este o servitute implacabilă de care nu scapă nici un mare instrumentist. Atîta vreme cît slujeşti muzica pe podiumul de concert, perfecţionarea tehnicii, pregătirea programelor şi îmbogăţirea repertoriului te fac sclavul instrumentului pe care-l îndrăgeşti.

Este cunoscut faptul că pianistul Dinu Lipatti ajunsese din fragedă tinereţe un maestru de notorietate mondială. El nu era un pianist de valoare obişnuită care, din cînd în cînd apărea în concerte. Era marele pianist, recunoscut ca atare în lumea muzicii. Şi fiind conştient de valoarea lui, îşi sporea exigenţa faţă de sine, nepermiţîndu-şi cea mai mică scădere faţă de nivelul ridicat la care era.

Sigur că ţinînd seama de toate acestea, compozitorul nu a putut ajunge la valoarea

maximă a talentului şi măiestriei pe care le poseda.

Sînt printre cei puţini în viaţă care l-au cunoscut în intimitate şi au avut posibilitatea să-i preţuiască vocaţia pentru compoziţie. Ca şi alţi oameni de specialitate din jurul lui cum. ar fi Mihail Jora, George Georgescu, Constantin Sil- vestri, V. S. Jianu — ca să citez doar cîţiva dintre cei ce nu mai sînt — am convingerea că în condiţiile normale ale unei vieţi de 50—60 de ani, Dinu Lipatti s-ar fi situat în fruntea compozitorilor noştri. Dar şi aşa, după o viaţă scurtă îngreunată de o sănătate şubredă şi de suferinţe, Dinu Lipatti, compozitorul, se află sus, în rîndul marilor creatori români. Cele 40 de opusuri pe care le-a compus, dintre care vreo cîteva s-au rătăcit, ne dau într-o măsură suficientă valoarea lui.

Primele sclipiri au fost evidente la vîrsta fragedă de cinci ani. în biblioteca Academiei se află *Din compoziţiile micului Dinu* 8 piese pentru pian „notate întocmai după execuţia autorului" de Joseph Paschill — după cum se specifică — şi anum,e:

1. *Le printemps*
2. *Chanson pour Grand-Mere*
3. *Dorelina.*
4. *Triste separation*
5. *Marşul strengarilor*
6. *Regrete* **(Dedicaţie: „Mamei")**
7. *Dulce amintire*
8. *A ma bonne Surcea*

Prima audiţie a avut loc în casa familiei Lipatti în luna mai 1922 fiind interpretate de autor. După această perioadă în care copilul precoce a avut un divertisment în activitatea lui

muzicală, au urmat anii de muncă asiduă la început cu Mihail Jora şi apoi cu Florica Musicescu.
După inerentele încercări şi numeroasele compoziţii „de şcoală" în care tînărul compozitor făcea vădite progrese, prima lucrare pe care a prezentat-o cunoscătorilor — după ce căpătase aprobarea maestrului Jora — a fost *Sonata pentru pian* (2 ianuarie 1932):
— **Allegro moderato**
— **Andante**
— **Allegro**
Prezentată la concursul naţional de compoziţie „George Enescu" în acelaşi an, *Sonata* obţine menţiunea I.
Este curios faptul că deşi lucrarea fusese distinsă — compozitorul avea doar 17 ani — Dinu era nemulţumit şi găsea tot felul de defecte sonatei. Doar aprecierile maestrului Jora asupra compoziţiei l-au liniştit. îmi spunea atunci că Mozart are lucrări valoroase scrise la 8—9 ani iar Enescu are o *Sonată pentru violoncel şi pian* scrisă cînd depăşise abia vîrsa de 14 ani. Aceleaşi argumente le adusese şi maestrului Jora, la care replica — după spusele lui Dinu — fusese promptă: Lasă-l pe Mozart în pace şi nu aduce argumente după un caz de excepţie! Lucrează mai departe şi vei vedea că în curînd vei crea opere valoroase ce vor răzbi peste timp.Şi progresele nu s-au lăsat mult timp aşteptate. Următoarea compoziţie, *Sonatină pentru vioară şi pian*, scrisă peste un an, obţine premiul II la viitorul concurs „George Enescu" (1933). Această compoziţie — pe care a

transcris-o şi la două piane[23] — e plină de semnificaţie şi inspiraţie. Peste cîţiva ani a fost inclusă într-un concert de *Sonate* dat de George Enescu împreună cu Dinu Lipatti.

Peste un an compune *Suita simfonică „Şătrarii"*

— **„Vin şătrarii"**
— **„Idilă la Floreasca"**
— **„Chef cu lăutari"**

Este prima sa lucrare simfonică. Aprecierile mai multor muzicieni asupra compoziţiei au avut darul să-l mulţumească.

Prezentată la acelaşi concurs „George Enescu" (în 1934) obţine premiul I onorific, iar în 1937 este distinsă la Paris cu „Medalia de argint a Republicii Franceze pentru compoziţie".

Prima audiţie a avut loc peste doi ani la Bucureşti (23 ianuarie 1936) într-un concert al Orchestrei Filarmonica dirijat de Mihail Jora. Am fost martor la acest eveniment. Succesul la public a fost total. La aplauzele entuziaste ale celor din sală, ultima parte *(Chef cu lăutari)* a trebuit repetată.

Şătrarii era deseori cîntată în concertele lui George Georgescu. Renumitul dirijor o interpreta cu un farmec deosebit şi cu o notă de umor aparte în *Chef cu lăutari.*

După această compoziţie simfonică, în perioada anilor 1934—1936 Dinu a schiţat cîteva compoziţii cărora însă nu le-a dat o formă definitivă.

---

23 **Am vorbit despre transcriere cu ocazia concertului dat împreună la familia Lipatti acasă.**

În acest răstimp începuse *Concertino în stil clasic pentru pian şi orchestră de cameră,* iniţial cu titlul de *Suită în stil clasic.* Intenţia mărturisită era să compună suita în stilul baroc inspirat de marii maeştri ai acelei epoci.

Cum am mai spus am fost alături de Dinu în perioada cînd căuta să dea formă şi un conţinut lucrării.

Deseori cînd treceam pe la el îmi cînta motivele pe care le-a ales, unele dezvoltate aşa cum au apărut în compoziţie. De altfel pentru orice iniţiat e limpede că *Adagio molto* este stilul lui Bach iar *Allegretto* are un vag parfum din operele lui Domenico Scarlatti.

Concertino a căpătat forma definitivă în 1936. E conceput în patru părţi:

— **Allegro moderato**
— **Adagio molto**
— **Allegretto**
— Allegro molto

Prima audiţie a avut loc mai tîrziu, abia la 5 octombrie 1939 într-un concert în care autorul a fost acompaniat de orchestra „Filarmonica" din Bucureşti sub conducerea lui George Georgescu.

Succesul lucrării a fost spontan.

Compoziţia este de o valoare deosebită şi-i orchestrată cu mult gust. Orchestra de cameră alcătuită din instrumente de coarde plus 2 oboi şi 2 fagoţi, creează o ambianţă foarte delicată broderiilor pianistice pline de savoare.

Concertiiio este tipărit în ediţia „Universal" din Viena (1941) cu dedicaţia: „Fräulein Florica Musicesco gewidmet".[25]

Este imprimat în acompaniamentul renumitei orchestre de cameră din Berlin, dirijată de Hans von Benda, editat la „Discoteca" (România) pe două discuri de 30 cm la 78 turaţii. Realizarea este foarte reuşită. Lucrarea solistului, calitatea acompaniamentului, a orchestrei şi a dirijorului, ar îndreptăţi reimprimarea de către casa „Electre- cord". E păcat ca această mică bijuterie să nu poată fi ascultată de amatorii de muzică bună.

Plecat la Paris, intră sub îndrumarea lui Alfred Cortot şi a Nadiei Boulanger, cei doi maeştri pe care i-a stimat cel mai mult. Deosebită apreciere a acordat Dinu celorlalţi profesori de la Ecole Normale: Yvonne Lefebure, Paul Dukas, Igor Stravinski, Charles Munch şi Diran Alexanian. De primii doi însă el a fost foarte legat sentimental şi profesional.

Chiar în primul an de studii la Paris, termină *Fantezia pentru vioara, violoncel şi pian.* începuse s-o compună încă la Bucureşti dar a definitivat-o la Paris, cu dedicaţia: „A mon maître Alfred Cortot"[26]. Piesa, după cîte ştiu, n-a fost cîntată în public iar manuscrisul se află în colecţia Madeleine Lipatti, la Geneva.

în vacanţa anului 1937, fiind într-o zi la Dinu ne-am amintit momente din copilărie şi am ajuns

25 **Dedicat domnişoarei Florica Musicescu.**

26 **Maestrului meu Alfred Cortot** să cîntăm colinde. El mi-a cîntat colinde din Muntenia, unele dintre ele din Dîmboviţa, pe care eu nu le cunoşteam. Apoi am trecut eu la pian şi i-am cîntat colinde din judeţul Neamţ, pe care le ştiam de cînd erlam mic. Una dintre melodii i-a plăcut în mod deosebit lui Dinu şi i-am notat-o imediat.

în preajma Crăciunului am primit într-o mapă *Nocturna pentru pian* compusă pe tema colindului amintit. Este o piesă deosebit de frumoasă, plină de delicateţe şi lirism. După ce dezvoltă tema colindului, o reia la mîna stîngă cu un acompaniament suav la dreapta, imitînd clopoţeii care amintesc de o iarnă liniştită cu zăpadă, în preajma Crăciunului.[24]

Nocturna **e** datată noiembrie 1937, cu dedicaţia: *A mon maître Michel Jora*[25]

Colindul care a inspirat această compoziţie începe cu versurile:

„Ia sculaţi, sculaţi boeri mari
Florile dalbe
Că vă vin colindători
Florile dalbe
Noaptea pe la cîntători
Florile dalbe" etc.

Nocturna îmi este o amintire foarte preţioasă şi-o privesc adesea cu o undă de duioşie, avînd în faţă zilele frumoase petrecute cu bunul meu prieten.

După plecarea la Paris, odată cu începerea studiilor la Ecole Normale, Dinu a frecventat cursurile clasei de compoziţie a lui Paul Dukas.

în privinţa darurilor pe care le avea pentru compoziţie sînt edificatoare cuvintele maestrului său de la Paris:

---

24 **În Anexa volumului este tipărită „Nocturna"**

25 **de Dinu Lipatti. 23 Maestrului meu Mihail Jora.**

„Este cel mai bun elev al meu şi un remarcabil pianist virtuoz. întrevăd în el un al doilea Enes- cu."
Dar în ceea ce priveşte compoziţia cu o atmosferă naţională, Dinu era în contradicţie cu noul său profesor. Dukas pretindea că o astfel de muzică este sortită să prezinte interes doar pe un plan limitat, regional. Noul lui elev însă i-a replicat: „piesele cu o atmosferă naţională pot fi perfect înţelese pe un plan universal. Să ne gîndim la cîţiva mari compozitori care au scris lucrări în caracterul naţional al ţării lor. Oare Ravel, Albe- niz, De Falia, Grieg sînt înţeleşi numai în ţările care s-au bucurat de savoarea parfumului naţional pe care au introdus-o în compoziţiile lor? *Mazurcile* de Chopin sau *Petruşka* lui Stravinski sînt apreciate numai de polonezi sau respectiv de ruşi?"
Fără îndoială, dreptatea era de partea lui Dinu Lipatti.
Şi totuşi compozitorul Lipatti n-a rămas sclavul atmosferei româneşti în creaţia lui. Acestui fapt îi stau mărturie pe lîngă piesele scrise în stil românesc şi alte lucrări cum ar fi: *Concertino în stil clasic* pentru pian, *Trei nocturne franceze pentru pian* (dintre care a rămas numai nocturna în fa diez minor), *Concertino în stil francez pentru pian şi orchestră* — compoziţie trecută în lista lucrărilor de către autor, dar despre care nu se ştie

Prima pagină a *Nocturnei* pentru pian, copiată în tuş de mîna lui Lipatti. Cei ce o vor privi îşi vor da seama de grija şi atenţia cu care lucra.

Nocturne

nimic •— *Cinci cîntece pe versuri de Verlaine* pentru tenor şi pian şi *Patru melodii pentru voce şi pian* pe versuri de Rimbaud, Eluard şi Vialery. Opera lui Dinu Lipatti rămîne un tot armonios, deşi majoritatea compoziţiilor lui au fost scrise în stil românesc, iar altele în stil clasic sau francez.

Şi piesele scrise cu izul unui anumit stil, nu sînt cu nimic mai puţin demne de interesul general. Sînt lucrări care pot fi apreciate de oricine, valabile pe plan universal. Dar fără

îndoială că muzica cu caracter românesc i-a fost mai aproape de inimă. Chiar după ce a părăsit ţara şi s-a stabilit în Elveţia a continuat să compună în stil naţional, cum sînt de exemplu: *Trei dansuri româneşti* pentru pian şi orchestră — versiunea a Il-a (Meri- mont, 5 august 1945).

Una din pasiunile lui în compoziţie erau lucrările pentru ansambluri de instrumente de suflat. Această atracţie pentru instrumentele de suflat s-a concretizat în:

Toccata pentru suflători şi corzi (1936) **I**

Preludiu II Intermezzo

(Compoziţia care mai trebuia să aibă o fugă — partea a III-a — a rămas neterminată).

Cvintet de suflător (1938)

I Grave — Allegretto grazioso

Dedicaţie: *A monsieur Roger Cortet*[26](şi aceasta a rămas neterminată)

Două sonate pentru cvintet de suflători (1938) (transcripţie după Domenico Scarlatti)

Introducere şi Allegro penru flaut solo (1939)

Dedicaţie: *A monsieur Roger Corte*

26 **Domnului Roger Cortet.**

tŞase sonate pentru cvintet de suflători (1939)
(transcripţie după Domenico Scarlatti)
I Allegro marciale II Andante
III Allegro ma non troppo
IV Allegretto
V Allegro moderato
VI Allegro molto

şi în fine *Aubade pentru cvartet de suflători* (1949)
I Preludiu II Dans
III Nocturnă
IV Scherzo

Dedicaţie: *A Paul Sacher.*[27]Cum era şi normal, o bună parte din compoziţiile lui Dinu Lipatti sînt pentru pian. După ce a cunoscut-o pe Madeleine — pe atunci, Cantacu- zino — Dinu a scris cîteva lucrări pentru două piane, pe care le cînta cu partenera preferată, Madeleine Lipatti care i-a devenit apoi soţie devotată.

Una dintre aceste lucrări *Trei dansuri româneşti* scrisă iniţial pentru două piane, a reluat-o (în 1945) în versiunea pentru pian cu acompaniament de orchestră.

27 **Lui Paul Sacher.**

în compoziţiile simfonice, orchestraţia este plină de gust şi de culori, dialogul dintre instrumentele de coarde şi cele de suflat fiind îmbinat foarte frumos.Am redat în alt capitol împrejurările în care a compus *Improvizaţia pentru vioară, violoncel şi pian?*[28]

Ceea ce ne-a rămas de la Dinu Lipatti compozitorul — operă din care o bună parte este necunoscută şi nu se află în ţară — îmbogăţeşte patrimoniul artistic românesc şi stă alături de operele unor înaintaşi şi ale unor contemporani, ca parte integrantă a tezaurului componistic naţional.

în rîndul celor ce ne cinstesc neamul şi ne afirmă în faţa lumii întregi, Dinu Lipatti se atlă pe unul din piscurile cele mai înalte. în scurta lui trecere prin viaţă, a strălucit luminos, lăsîndu-ne moştenire pietre preţioase oare ne îmbogăţesc şi care ne sînt far călăuzitor spre aspiraţiile cele mai nobile ale artei româneşti. Toată viaţa lui a fost închinată în întregime muzicii, perfecţionării continue a pianistului şi a compozitorului.

Repet ce spunea într-o scrisoare:,,... *virtuozitatea îţi dă destule bucurii dar pentru*

[28]În Anexa volumului este tipărită ***Improvizaţia pentru vioară, violoncel şi pian*** de Dinu Lipatti.

scurt timp. Pe cîtă vreme cu compoziţia e altceva: ce lucrezi rămîne pentru totdeauna. .
Timpul, acest implacabil judecător, va adeveri că, în fiinţa lui Dinu Lipatti, muzica românească a avut pe unul din cei mai autentici reprezentanţi, mesager al artei noastre în faţa întregii lumi.

Epilog

LJupă atît timp scurs de la despărţirea de Dinu — din nefericire înaintea stingerii lui din viaţă — am încă proaspete o sumedenie de amintiri pe care nu le-am dezvăluit, fiind legate de prietenia noastră, de intimitatea noastră. Voi încerca să trag nişte concluzii, strict personale: Dinu Lipatti a fost o personalitate complexă în arta românească. Valoarea lui nu se limitează la instrumentistul virtuoz care a lăsat o imagine incompletă, apropiată doar de pianistul care dăinuie în amintirea celor care l-au auzit în sala de concerte sau — astăzi — celor ce-i ascultă imprimările. Dinu Lipatti a fost un muzician complet. Alături de instrumentistul desăvîrşit, compozitorul a influenţat hotărîtor calitatea şi fondul interpretărilor virtuozului. Iar dacă sănătatea-i precară nu s-ar fi accentuat, grăbindu-i plecarea dintre noi, sînt sigur că dirijorul Lipatti ar fi fost tot atît de cunoscut ca şi pianistul. Acest trist record de a se fi săvîrşit din viaţă atît de timpuriu, îl situează alături de Schubert, Mozart, Chopin şi alţi mari

muzicieni ce-au strălucit meteoric pe firmamentul artei.
Calităţile muzicianului se alătură omului de valoare care — fără excepţie — e, ca şi-n cazul lui, modest, cinstit, deschis şi bun. În lumea noastră de astăzi, plină de contradicţii şi de acţiuni adeseori reprobabile, personalitatea lui Dinu Lipatti ne ridică la valoarea care onorează noţiunea de OM. Continuînd a evalua ceea ce a însemnat acest semen al nostru pentru arta românească mă întreb: S-a făcut destul pentru memoria lui Dinu Lipatti, cel care a contribuit la afirmarea noastră pe plan internaţional? Cu regret constat că s-a făcut prea puţin.
îmi permit de aceea să dau cîteva sugestii care ar contribui la cinstirea memoriei acestui mare compatriot al nostru:
a) înfiinţarea „Casei memoriale Dinu Lipatti", pe bulevardul Ana Ipătescu nr. 12.
b) Editarea creaţiei lui Dinu Lipatti netipărită încă, cum ar fi:
Suita simfonică „Sătrarii" *(1934)* Trei dansuri pentru două piane *(1937)*[29] Simfonia concertantă pentru două piane şi orchestră de coarde *(1938)* Concert pentru orgă şi pian *(1939)* Introducere şi Allegro pentru flaut solo *(1939)* Cinci cîntece pe versuri de Verlaine

29 **Manuscrisul se află la Biblioteca Academiei R.S.R. (cota nr. 1241) sub titlul „Trei dansuri pentru două piane", în două mişcări; lucrarea nu trebuie confundată cu „Dansuri româneşti pentru două piane sau pian şi orchestră" (1945), tipărite la Edit. Salabert în 1954.**

(1945) Patru melodii pe versuri de Rimbaud, Eluard, Valéry (1945).
Şi încă alte compoziţi care se găsesc în colecţia „Madeleine Lipatti" (Geneva).
c) Imprimarea ultimelor lui discuri, cum ar fi: Concertul în Do major de *Mozart cu acompaniamentul orchestrei Festivalului din Lucerna, dirijată de Herbert von Karajan; „Ultimul lui recital" (Besançon, 16 septembrie, 1950) şi altele.*
În timpul vieţii şi după ce a trecut în veşnicie s-au spus multe cuvinte frumoase despre marele artist.
Toţi cei ce l-au ascultat ca pianist sau i-au auzit compoziţiile, nu-l vor uita.
îmi amintesc de aprecierile unui sever critic muzical al unui mare ziar american. Războiul oprind contactele cu artiştii ce făceau parte din naţiuni care erau în tabere opuse, l-au împiedecat pe acest cronicar să fie la curent cu personalităţile tinere ce s-au afirmat în această perioadă de timp. În- teresîndu-se despre pianiştii ce se iviseră în Europa, toţi cei întrebaţi l-au pus în frunte pe Dinu Lipatti, vorbind despre el în chipul cel mai elogios. Aflînd că tînărul pianist suferă de necruţătoarea leucemie criticul a crezut că aprecierile unanime provin şi din sentimentalism uman, sensibil la suferinţă. Şi, după război s-a dus la un recital al compatriotului nostru. După ce l-a ascultat, nu s-a liniştit pînă ce nu l-a cunoscut pe marele pianist. Atunci, valoarea artistului şi farmecul omului l-au copleşit, afirmînd că într-adevăr Dinu Lipatti era

personalitatea cea mai importantă din acel timp.Sînt demne de reţinut cuvintele lui Alfred Cor- tot la moartea lui Dinu: „Scumpe Dinu, mi-ai făcut adesea cinstea de a-mi cere părerea în ceea ce priveşte calitatea interpretărilor tale, faţă de care tu aveai grija unei cît mai perfecte realizări. N-aveam nimic să-ţi spun. în fond numai de la tine era de învăţat. Căci, aşa cum se spunea şi despre Schubert..., tu ai avut revelaţia sensului adine al muzicii."
Iar ceea ce însemna revelaţia acestui sens adînc al muzicii pomenit de Cortot şi însemnătatea actului artistic, ne-o spune însuşi Dinu Lipatti:

„Arta este un lucru grav. Nu vă serviţi de muzică, ci serviţi-o.

"Micul Lipatti primind botezul „artei" de la George Enescu

Dinu Lipatti cu maestrul Alfred Cortot

La Gstaad, cu Paul Sacher și Arthur Honegger

Împreună cu Clara Haskil și Wilhelm Brackhaus

Clipe de răgaz la Fundăţeanca

În plină ascensiune

Casa părintească din București, B-dul Ana Ipătescu nr. 12

Alfred Cortot în fața bustului lui Dinu Lipatti de la Școala Normală de muzică din Paris.

ANEXA

Avînd prilejul de a fi în posesia manuscriselor a două din compoziţiile lui Dinu Lipatti, le redau integral.
Este vorba de *Nocturna pentru pian* şi *Improvizaţia pentru vioară, violoncel şi pian*.
împrejurările în care au fost compuse sînt pe larg redate în volum, în capitolele: „Din nou acasă" şi „Compozitorul".
Nu cred că este cazul să intru în amănunte.
Menţionez că *Nocturna pentru pian* este minuţios analizată de prof. dr. Rodica Oana-Pop în „Lucrări de muzicologie", voi. III din 1967, editat de Conservatorul „George Dima" din Cluj-Napoca.
Pe scurt, *Nocturna* este o lucrare în formă de lied monotematic tripartit (A—B—A), cu influenţe impresioniste (Debussy, Ravel) în privinţa coloritului pianistic, tratată componistic în stilul polifoniei imitative, caracteristic lui Bach.
Improvizaţia, influenţată de şcoala franceză, este o mică lucrare în care sînt fericit îmbinate — prin sunete lungi — vioara şi violoncelul, în registre opuse.
Efectul sonor al instrumentelor cu coarde, suprapus pe ritmicitatea optimelor de la pian, creează o atmosferă meditativă emoţionantă.

Aceste daruri de nepreţuit pe care le

am de la Dinu vor contribui la cunoaşterea operei compozitorului şi vor procura clipe de adevărată desfătare muzicală interpreţilor şi melomanilor

.NOCTURNE

A mon Maître Michel Jora

(Thème moldave)
Piano
p
legato
espressivo
mp
p

~~Þ ¡'¿Ij'tlMT-~~
Mff

@Ped.

Ped.
Ped
simile
– 106 –
ring.
Ped. simile

cresc.
cresc.
Ped.
Ped.

poco rit
a tempo
pp
Ped.
Ped.
mp
pp
mp
pp

espressivo e legato
poco
poco
armonioso
Ped.
espressivo

VP
Ipgpgpgp

– 111 –

PREMIERE IMPROVISATION pour violon .violoncSa <2t piano

Dedies a Soaisc et Co avec ; ma 'sollemelle benedic tion
, Bucarest,1939

tenuto
Dinu Lipatti
Violon
V. celle
legato
Piano
mistérieux et
decidoré

fr ^ 1	1 ^^	
		&---------- r r^r r

senza rigore
a tempo
espressivo e legato
(pp)

cresc. poco a poco
cresc. poco a poco
mf
mf
mp
mf espress.
Ped.

> * *i* y	ir^ -	T ! rr ! ni $_{ir}T_{r}$

		¥
t	PF----------	ár----------
ft ' T =	r	=

senza ripore - a tempo
pp
dim.
pp
Ped.
rit.
dim.
ppp

Coperta de MELANIE SCHMIDT

Cuprins

In loc de prefaţă.....5

Cum l-am cunoscut pe Dinu Lipatti . 9

Concursul de la Viena 15

Paşi spre consacrare 23

La Paris.....32

Din nou acasă.....54

Omul.....,64

Pianistul 77

Compozitorul 81

Epilog 93

Anexă 103

Redactor: FLORIA POPESCU Tehnoredactor: CARMINA CIZER

Tiparul executat sub cda. 88 la I. P. „SIBIU", şoseaua Alba Iulia nr. 40, Sibiu, Republica Socialistă Români

a